

TOIMINNALLISET TYÖTAVAT SOSIONOMIN (amk) AMMATILLISINA VÄLINEINÄ

Anu Virhiä

Opinnäytetyö
Joulukuu 2010
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosiaalisen kuntoutuksen
suuntautumisvaihtoehto
Tampereen ammattikorkeakoulu

TAMPEREEN AMMATTIKORKEAKOULU
Tampere University of Applied Sciences

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosiaalisen kuntoutuksen suuntautumisvaihtoehto

VIRHIÄ, ANU:

Toiminnalliset työtavat sosionomin (AMK) ammatillisina välineinä.

Opinnäytetyö 56 s., liitteet 4 s.
Joulukuu 2010

Tässä työssä selvitettiin sosionomien (AMK) kokemuksia toiminnallisten työtapojen käytöstä asiakastyön välineinä. Toiminnallisilla työtavoilla tarkoitetaan erilaisia luovia aiheita sekä muuta, toisinaan arkistakin tavoitteellista toimintaa, jossa asiakas on aktiivinen toimija, ei työn kohde. Työn fokuksena olivat sosionomin (AMK) työ, osaaminen ja valmiudet suhteessa toiminnallisiin työtapoihin. Tavoitteena oli saada opintosuunnitelman laatijat, toteuttajat ja opiskelijat pohtimaan sitä, miten koulutuksessa annettaisiin opiskelijalle parhaat mahdolliset edellytykset hallita toiminnallisia työtapoja.

Työ toteutettiin laadullisena tutkimuksena. Aineistonhankinta tapahtui sähköpostitse kyselylomakkeella keväällä 2010. Kyselyyn vastasi seitsemäntoista Pirkanmaan ammattikorkeakoulusta ajalla 1.9.2005 – 31.12.2009 valmistunutta sosionomia (AMK). Vastauksia peilattiin sosionomin (AMK) työtä ja osaamista käsittelevään teoriaan ja aiempiin selvityksiin sekä toiminnallisia työtapoja käsittelevään kirjallisuuteen.

Sosionomien vastauksissa korostui arjen merkitys työssä ja se, että toiminnallisten työtapojen avulla voidaan päästä asiakastyön tavoitteisiin, kuten toimivaan vuorovaikutukseen ja asiakkaan voimautumiseen tehokkaammin kuin perinteisillä työmenetelmillä. Toiminnallisten työtapojen osaamisen koettiin vaativan koulutuksen teoriapohjan lisäksi runsaasti käytännön kokemusta. Työssä tarvitaan paljon arjen tukemisen keinoja, mutta sosionomien mieliin oli jäänyt koulutuksesta lähinnä vain ”luovia menetelmiä”. Koulutus ei siis anna opiskelijoille tarpeeksi selkeää kuvaa työelämästä.

Sosionomin (AMK) työ tulee jatkossa käymään yhä kuormittavammaksi muun muassa väestön ikärakenteen muuttuessa sekä sosiaalisten ongelmien lisääntyessä ja kasautuessa. Toiminnallisten työtapojen käyttö edistää työntekijän jaksamista ja toimii tehokkaana asiakastyön välineenä. Tekstissäni pohditaan sitä, miten työn näkökulma ja toiminnallisten työtapojen käyttö saataisiin näkyvämmäksi osaksi sosionomin (AMK) koulutusta.

Asiasanat: Toiminnalliset työtavat, luovat menetelmät, sosionomi (AMK), sosionomin (AMK) osaaminen.

ABSTRACT

Tampereen ammatikorkeakoulu

Tampere University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services
Social Rehabilitation

VIRHIÄ, ANU: Functional Methods as Professional Tools for a Bachelor of Social Services

Bachelor's thesis, 56 pages, appendices, 4 pages.
December 2010

The objective of this study was to analyze the experiences that Bachelors of Social Services have of the use of functional work methods as tools in client work. Functional work methods refer to various creative methods and other goal-oriented activities where the client is an active participant, not the object. The focus of the study lies in the profession, know-how, and skills of a Bachelor of Social Services in relation to functional work methods. The goal was to get the planners and realizers of the curriculum and the students to contemplate on how education could provide the student with the best possible preparedness to manage functional work methods. This paper looks at how the work perspective and the use of functional work methods could be made a more visible part of the education of a Bachelor of Social Services.

The study was qualitative. The data was gathered via e-mail questionnaire forms in the spring of 2010. The questionnaire was completed by 17 Bachelors of Social Services who had graduated from Pirkanmaa University of Applied Sciences between 1.9.2005 – 31.12.2009. The answers were compared with the theory of work and know-how of a Bachelor of Social Services as well as earlier studies and literature on functional work methods.

The answers of the Bachelors of Social Services emphasized the importance of the everyday life in the work and stressed that functional methods can be helpful in reaching the objectives of client work, such as a functioning interaction and the empowerment of the client, more efficiently than by using traditional work methods. The experience was that expertise in functional work methods required much practical experience in addition to the theoretical foundation provided by the education. The work requires many methods for everyday support, but the Bachelors of Social Services mainly recalled learning about creative methods during their education. Therefore, it can be argued that this education does not give students a sufficiently clear picture of the working life.

In the future, the work of a Bachelor of Social Services will become more and more taxing, while the age structure of the population changes and social problems increase and accumulate. The use of functional work methods promotes the worker's coping with the workload and serves as an effective tool in client work.

Keywords: Functional work methods, creative methods, Bachelor of Social Services, know-how of a Bachelor of Social Services

SISÄLLYS:

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1 JOHDANTO.....	6
OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS.....	8
2.1 Tutkimustehtävä ja –kysymykset	9
2.2 Tiedonhankinta ja tutkimusaineistot.....	9
2.3 Analyysitapa.....	12
3 TEOREETTINEN VIITEKEHYS: NÄKÖKULMIA SOSIONOMIN TYÖHÖN, OSAAMISEEN JA TOIMINNALLISIIN TYÖTAPOIHIN.....	14
3.1 Sosionomin työ nyt ja tulevaisuudessa.....	14
3.2 Mitä ovat toiminnalliset työtavat?.....	16
3.3 Toiminnallisuuden suhde sosionomin koulutukseen.....	19
4 MILLAISTA ON SOSIONOMIN TYÖ, JA MITEN TOIMINNALLISUUS NÄKYVÄ SIINÄ?.....	22
4.1 Sosionomin työn luonne.....	23
4.2 Sosionomien näkemyksiä toiminnallisiin työtapoihin.....	24
4.3 Toiminnalliset työtavat sosionomin työvälineinä.....	26
5 MILLAISIA OVAT SOSIONOMIN TYÖN JA TOIMINNALLISTEN TYÖTAPOJEN TAVOITTEET?.....	29
6 MILLAISET VALMIUDET SOSIONOMEILLA ON TOIMINNALLISTEN TYÖTAPOJEN KÄYTTÖÖN?.....	33
6.1 Sosionomien käsitys omista valmiuksistaan.....	33
6.2 Mistä sosionomit kokevat saaneensa valmiuksia käyttää toiminnallisia työtapoja?.....	36
6.3 Sosionomien valmiudet suhteessa ammattikorkeakouluopetukseen.....	37
7 JOHTOPÄÄTÖKSET.....	41
8 TYÖN EETTISYYS JA OMA POHDINTA	47
LÄHTEET.....	51
LIITTEET.....	53

1 JOHDANTO

Tämä opinnäytetyö sai lähtölaukauksensa jo sosionomikoulutukseni alkumetreillä aloittaessani Rinnakkain-harjoittelun, jossa kävin kerran viikossa tapaamassa ikääntynyttä kotipalvelun asiakasta tämän kotona. Ajatus ”tunkeutumisesta” toisen omalle reviirille tuntui aluksi melko jännittävältä, koska en tiennyt kyseisestä henkilöstä mitään. Ensitapaamisellamme asiakkaani myös tuntui olevan jokseenkin hämillään, kun paikalle saapui vieras, joka ei kuitenkaan ollut lähi- tai sairaanhoitaja.

Tarkoituksenani oli tällä tapaamisella yhdessä asiakkaan kanssa miettiä, millaisia tavoitteita asettaisimme yhteiselle ajallemme. Tähän tarvitsin tietysti informaatiota siitä, mitä asiakkaani tarvitsee. Pöydän ääreen muistiinpanovihkon kanssa istuminen ei kuitenkaan tuntunut luontevalta tavalta haastatella asiakasta. Siksi tiedustelin, mitä hän oli ollut tekemässä ennen tuloani. Selvisi, että suunnitelmissa oli ollut omenahillon valmistaminen. Tarjouduin avuksi tähän puuhaan, ja yhteisen tekemisen kautta tunnelma muuttui heti lämpimämmäksi ja luonnollisemmaksi.

Näin yhteinen vuorovaikutuksemme pääsi käyntiin todella hyvin, eikä välillämme tuntunut olevan häiritseviä valtasuhteita (ammattilainen vs. autettava). Kuitenkin työ pysyi tavoitteellisena, ja yhteisen tekemisen kautta huomasin asiakkaassa pitkän päälle asioita, joita kotipalvelu ei ollut lainkaan havainnut (pitkälle edennyt dementia ja masennus). Näiden havaintojen seurauksena sain järjestettyä asiakkaalle sellaista ammattiapua, johon kotipalvelulla ja -sairaanhoidolla ei ollut resursseja.

Sosionomin ammattitutkinto on melko uusi, ja sosionomit hakevat vielä paikkaansa alan työkentällä. Sosionomi ei ole lähihoitaja, joka keskittyy asiakkaan (fyysiseen) hoitoon eikä sosiaalityöntekijä, joka tekee ”virallisia” päätöksiä asiakkaan elämästä. Hänen työnsä sijoittuu johonkin em. ammattiryhmien väliseen maastoon. En ryhdy kuitenkaan tässä työssä vertaamaan sosionomin työnkuvaa tai osaamista muihin ammattiryhmiin. En myöskään puhu siitä, mitä sosionomi ei ammatissaan tee. Korostan

mieluummin sitä, mitä sosionomit konkreettisesti tekevät, osaavat ja tahtovat työllään saavuttaa.

Sosionomin asiakkaat elävät hyvin monenlaisissa elämäntilanteissa - ja tulevaisuudessa tämän kirjon ennakoidaan vain lisääntyvän. Tämä herättää tarpeen yhä laajemmalle ja monipuolisemmalle menetelmäosaamiselle. Sosionomien työ paikannetaan lähelle asiakkaan arkea. Sosionomi on asiakkaan rinnalla kulkija, ja hänen on siis kyettävä ihmisyyteen liittyvän teorian lisäksi kuulemaan asiakasta aidosti ja toimimaan hänen tilanteensa parantamiseksi yhteistyössä, ei ulkopuolisena ”asiantuntijana”. Toiminnalliset työtavat ovat omiaan ottaa asiakas luontevasti mukaan tämän yhteistyön suunnitteluun ja toteuttamiseen.

Koska itse uskon vahvasti toiminnallisten työtapojen tehoon asiakastyössä halusin selvittää, miten muut ammattikuntani edustajat näkevät asian. Tarkoitukseni onkin kartoittaa toiminnallisiin työtapoihin liittyviä asenteita ja sitä, minkä verran ja millä keinoilla toiminnallisuutta hyödynnetään sosionomin työssä tavoitteiden saavuttamisen tukena.

Tarkastelen sosionomin työtä nykyhetkessä ja tulevaisuudessa, sekä sosionomin osaamisen ja valmiuksien suhdetta ammattikorkeakoulutukseen. Pohdin aineistoni kautta sitä, miten ammattikorkeakoulutuksen sisältöä voisi entisestään kehittää. Tavoitteenani on saada opintosuunnitelman laatijat, toteuttajat ja itse sosionomiopiskelijat pohtimaan sitä, miten koulutuksessa mahdollistettaisiin opiskelijalle parhaat edellytykset ammatilliseen osaamiseen toiminnallisten työtapojen osalta.

Olen pyrkinyt luomaan raportistani loogisesti etenevän tekstin. Aloitan kertomalla mitä selvitän ja miten työni toteutin. Luvussa kolme kerron työni teoreettisista lähtökohdista, eli millaiseen tietoon peilaan oman kyselyni tuloksia. Luvuissa 4, 5 ja 6 käsitellään omaa kyselyaineistoani. Näissä luvuissa käsittelen niitä kyselyni teemoja, jotka olen nostanut tutkimuskysymyksiksi. Luvussa 7 kokoan yhteen aineistoluvuista esiin nousseita päätelmiä ja peilaan niitä taustateoriaani vastaten näin tutkimustehtävääni. Johtopäätökset-luvussa esitän myös aiheita jatkotutkimuksille. Työn viimeisessä luvussa pohdin oman työni eettisyyttä sekä sitä, miten oma opinnäytetyöprosessini eteni.

Tulen tekstissäni puhumaan paljon sosionomeista. Koska tarkoitan sosionomilla poikkeuksetta ammattikorkeakoulututkinnon suorittanutta sosionomia, jätän (AMK) – lisäyksen pois joka kohdasta. Näin teen siksi, ettei termistä tulisi epäselvyyksiä jos (AMK) jäisi jonkin sosionomi-sanana edestä puuttumaan.

2 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

Raporttini tarkoituksena on selvittää sosionomin työtä, osaamista ja suhdetta toiminnallisiin työtapoihin. Tarkastelen sosionomin työtä aiemman tutkimuksen (SOTENNA) ja ammattikirjallisuuden kautta. Sosionomin ammatillisen osaamisen teoreettisia lähtökohtia selvittäessäni olen syventynyt Tampereen (ent. PI-RAMK) ammattikorkeakoulun opintosuunnitelmiin sekä sosionomitutkinnon valtakunnallisiin kompetensseihin.

Eri ammattikorkeakoulujen opiskelijat ovat opinnäytetöissään tutkineet sosionomien ammatillista osaamista ja työn sisältöä melko paljon. Sosionomit ovat myös peilanneet ammatillisia valmiuksiaan koulutukseensa (esim. Mäkinen, S & Nurmiranta, I. 2008.). Enemmän on kuitenkin opinnäytetöissä selvitetty sitä, millaisia ammatillaisia sosionomit ovat tietyissä työtehtävissä tai -paikoissa joko omasta tai työnantajien näkökulmasta (vrt. Ciftci, H & Rantala, S. 2008.). Muita sosiaalialan toimijoita (lähihoitajia ja sosiaalityöntekijöitä) on aiemmissa tutkimuksissa käsitelty paljon, mutta sosionomeja koskevat selvitykset ovat lähinnä opinnäytetöitä. Tästä syystä käytän lähteinäni, vaikkakin lähinnä ”virallisemmän” hankkeen (SOTENNA) rinnalla joitakin opinnäytetöitä.

Toiminnallisten työtapojen käyttöä (sosionomin) työssä on vastaavasti opinnäytetöissä ja muissa tutkimuksissa käsitelty niin, että kunkin työn keskiössä on jokin tietty toiminnallinen menetelmä kuten voimauttava valokuva (Arola. 2008.) Toiminnallisten työtapojen määrittelyn pohjaan niitä käsittelevään lähdekirjallisuuteen. Tulen peilaamaan sähköpostikyselyyni osallistuneiden sosionomien vastauksia lähteisiini ja pohtimaan näitä teemoja myös oman kokemukseni perusteella.

2.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tutkimustehtävänäni on kartoittaa sosionomin suhdetta toiminnallisiin työtapoihin ja niiden käyttöä sosionomin ammatillisina työvälineinä.

Tutkimuskysymyksiäni ovat:

1. Millaista sosionomin työ on luonteeltaan, ja miten toiminnallisuus näkyy siinä?
2. Miten sosionomit määrittelevät käsitteen toiminnalliset työtavat?
3. Millaisiksi sosionomit kokevat valmiutensa käyttää toiminnallisia työtapoja ja mistä näitä valmiuksia on saatu?

2.2 Tiedonhankinta ja tutkimusaineistot

Tämän opinnäytetyön aineisto on luonteellaan kvalitatiivista eli laadullista. Vaikka määrittelin aineistoni koon ja tein otantani tilastollisesti, en olisi määrällisen eli kvantitatiivisen tutkimuksen keinoilla uskoakseni päässyt luotaamaan tarpeeksi syvälle aiheeseeni. Halusin keskittyä selvittämään sitä, miten sosionomit suhtautuvat toiminnallisiin työtapoihin sekä siihen, millaisia työtapoja he käyttävät ammatissaan. Tutkimustehtäväni ja tiedontarpeeni ovat siis laadullisia. Näin ollen en esitä työni tuloksia määrällisesti esimerkiksi tilastoina. Laatiessani ensimmäistä tutkimussuunnitelmaani koin, että kyselyni olisi oltava valtakunnallinen. Tutkimusekonomisista syistä päätin kuitenkin rajata otantani ainoastaan Pirkanmaan ammattikorkeakoulusta tietyllä aikavälillä valmistuneisiin sosionomeihin.

Perusjoukkonani oli 245 ajalla 1.9.2005 – 31.12.2009 Pirkanmaan ammattikorkeakoulusta (nykyinen TAMK) valmistunutta sosionomia. Henkilörekisterin eli listan perusjoukkooni kuuluvista henkilöistä sain Tampereen ammattikorkeakoulun opintotoimistosta ja säilytin opinnäytetyöprosessin ajan

lukkojen takana. Hallussani oleva henkilörekisteri tuhotaan tämän työn hyväksymisen jälkeen.

Kyselyyn osallistuvien valintaan käytin systemaattista otantaa (vrt. Metsämuuronen. 2000 a ja 2000b, Packalén. 2009): numeroin perusjoukon ja valitsin otantakooksi 40 henkilöä eli 16,33 % perusjoukosta. Otantakokoa perustelen tutkimusekonomisin syin: 40 henkilöä oli määrä, jota koin pystyväni hallitsemaan siinä ajassa, jonka olin aineistonhankintaan varannut. Tässä vaiheessa olin myös jo ehtinyt testata kyselylomakettani ja huomannut, että vastauksissa näkyi kylläntymistä (toistuvuutta) jo muutaman vastauksen jälkeen.

$245/40=6,125$, jolloin kyselyyn etsittävien määräksi tuli 41 henkilöä eli 16,73 % perusjoukosta, kun joka kuudes nimi valittiin otantaan. Metodologiset valinnat koskien otantamenetelmääni ja -kokoani tein Packalénin luennon (2009.) perusteella.

Numeroidusta perusjoukosta arvottiin aloittava numero roolipelinopilla. 1 d 6-noppa on tavallinen kuusisivuinen arpakuutio. Koska perusjoukkoni koko oli 245, päätin, että numerot 1 ja 2 vastaisivat nollaa (eli numeroidun otantani ensimmäinen nimi olisi jokin ensimmäisestä yhdeksäänkymmeneen yhdeksään), 3 ja 4 ykköstä ja 5 sekä 6 kakkosta. 1 d 100-nopassa on kymmenen sivua, joista kukin vastaa yhtä tasakymmentä (00, 10, 20, 30 jne.), ja 1 d 10-nopan kymmenen sivua vastaavat luonnollisia kokonaislukuja (1,2,3 jne.) nollasta kymmeneen.

1 d 6-nopan heittotulos: 4 eli ykkönen (aloittavaksi luvuksi siis sata)

1 d 100 -nopan heittotulos: 80

1 d 10 -nopan heittotulos: 1

Aloittavaksi numeroksi määräytyi siis 181, jonka jälkeen joka kuudes nimi alleviivattiin.

Kyselylomakkeen laadittuani testasin sen johdonmukaisuutta lähettämällä sen neljälle kohderyhmääni kuuluvalla henkilölle, joista kolme oli naisia ja yksi mies. Tämän jälkeen muokkasinkin lomaketta palautteen pohjalta. Alkuperäisessä testilomakkeessa oli viimeisenä kysymys: ”Millainen merkitys

sosionomikoulutukseen sisältyvällä toiminnallisten työtapojen opetuksella oli Sinulle nyt työntekijän näkökulmasta?”. Tämän kysymyksen oli yksi testivastaaajista mieltänyt niin, että yritän selvittää, onko toiminnallisten menetelmien opetus sosionomien mielestä joko tarpeellista tai turhaa. Tämä ei missään nimessä ole tavoitteeni.

Koska kolme neljästä vastasi jo kysymyksessä 13 (Mistä koet saaneesi valmiuksia toiminnallisten työtapojen käyttöön?) ammattikorkeakoululla olleen merkitystä ko. työtapojen käyttöön, muutin seuraavan kysymyksen (Millainen merkitys sosionomikoulutukseen sisältyvällä toiminnallisten työtapojen opetuksella oli Sinulle nyt työntekijän näkökulmasta?) sellaiseksi, että siitä saisi konkreettisempaa informaatiota (Mitä toiminnallisia työtapoja on jäänyt mieleesi sosionomikoulutuksesta? Käytätkö näitä menetelmiä työssäsi?). Lisäksi muokkasin rakenteellisesti kysymyksiä 9-11, joissa käsiteltiin toiminnallisten työtapojen käyttöiheyttä ja -tapoja.

Pyysin tämän jälkeen kahta henkilöä (jotka eivät vastanneet lomakkeeseen) vertaamaan alkuperäistä ja muokattua kyselylomaketta, ja he pitivät yksimielisesti muokattua lomaketta parempana. Testattuani muokattua kyselylomaketta kolmella aiempaan lomakkeeseen vastanneella ja yhdellä uudella henkilöllä, totesin sen olevan valmis virallista kyselyä varten.

Kyselyaineistoni hankinta sijoittui aikavälille 19.4.2010 - 18.5.2010. Vastaaajien löytämisessä käytin hyödykseni sosiaalista mediaa, eli tässä tapauksessa Facebook-internetsovellusta. Neljästäkymmenestä yhdestä otantaani osuneesta henkilöstä löysin 28 Facebookin kautta. Useimmissa tapauksissa henkilöiden ”kaverilistasta” löytyi joku muukin aineistooni kuuluva tai muuten koulun kautta tuttu henkilö, joten pystyin melko tehokkaasti rajaamaan pois turhien viestien lähettelyn. Muutamassa tapauksessa jouduin lähettämään viestin useammalle samannimiselle henkilölle, minkä jälkeen hakemani henkilö joko löytyi tai ei löytynyt.

Lähetin henkilöille henkilökohtaisen viestin, jossa tiedustelin heidän halukkuuttaan vastata sähköpostikyselyyni – tietysti sillä oletuksella, että olin tavoittanut juuri oikean henkilön. Lähettämällä minulle sähköpostiosoitteensa henkilö ilmaisi halukkuutensa vastata kyselyyni. Sosiaalisen median käytön hyötynä pidän sitä, että vastausnopeus oli jokseenkin huima: jo viestin

lähettämistä seuraavana päivänä oli 13 henkilöä vastannut viestiini myönteisesti.

Lopullisen kyselylomakkeen (liite 2) lähetin 17 henkilölle sähköpostitse sekä itse viestiin (liite 1) liimattuna että liitetiedostona. Antamalla kaksi vaihtoehtoa toivoin madaltavani kynnystä vastata kyselyyn ja toisaalta antavani jokaiselle vastaajalle mahdollisuuden vastata kyselyyn, vaikka hänen tietokoneellaan ei olisi Microsoft Word 97–2003 tai sitä vastaavaa tekstinkäsittelyohjelmaa. Täytettynä lomakkeen palautti 13 henkilöä. Lopullinen vastausprosentti oli siis 31,7 % otannasta, 5,3 % koko perusjoukosta. Näiden vastausten lisäksi analysoin myös lopulliseen kyselylomakkeeseen vastanneiden testihenkilöiden vastaukset, jolloin vastausprosentiksi muodostuu n.7 %.

Raakahavaintomatriisia tehdessäni nimesin vastaajat oman mielikuvitukseni mukaan. Kyselyn tuloksia kirjatessani saatan siis mainita vastaajia nimeltä, mutta nämä nimet eivät koskaan ole vastaajieni todellisia nimiä. Kyselyyn vastanneista henkilöistä 15 oli naisia ja vain 2 miehiä. Näin ollen sukupuolen perusteella ei voida tehdä minkäänlaisia yleistettäviä johtopäätöksiä. Vastaajien keskimääräinen ikä oli 28 vuotta.

2.3 Analyysitapa

Aineiston käsittelyssä käytin apunani Jouni Tuomen ja Anneli Sarajärven (2009) kirjaa Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Koska tutkimustyöni perustuu vahvasti hankkimaani aineistoon, lähdin käsittelemään sitä aineistolähtöisen sisällönanalyysin keinoin (Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. 108–113) kolmivaiheisesti:

- 1) redusoimalla eli pelkistämällä aineiston
- 2) klusteroimalla eli ryhmittelemällä aineiston
- 3) abstrahoimalla eli luomalla aineistosta teoreettisia käsitteitä

Vastausten analysoinnin aloitin lukemalla vastaukset kokonaisuudessaan. Seuraavaksi kokosin vastauksista taulukon 70 x 180 cm kokoiselle

voimapaperille niin, että tiivistin (vaihe 1, redusointi) vastauksista olennaisimman avainsanoiksi eli pelkistetyiksi ilmauksiksi (esim. ”Kaikkea muuta kuin 'perinteistä pöydän ääressä puhumista'.” → pois pöydän äärestä). Klusteroinnin (vaihe 2) aloitin alleviivaamalla eri väreillä samankaltaisia avainsanoja, jotka kokosin ryhmiksi tai alaluokiksi (esim. tekeminen, pois pöydän äärestä jne. → tavoitteisiin toiminnan kautta). Viimeisessä vaiheessa (abstrahointi) yhdistin alaluokista ylä- ja pääluokkia, joista koostuu sisältölukujeni alaotsikoita. Yhdistävä luokka vastaa yhtä tutkimuskysymyksistäni.

Luokitteluni periaatteena luvuissa 3-6 on se, että luvun nimi on sen sisältöä yhdistävä luokka. Lukujen alaotsikot vastaavat aineiston pohjalta muodostamiani pääluokkia, jotka puolestaan ovat syntyneet aineiston alkuperäisilmauksista pelkistämisen kautta muodostetuista ala- ja yläluokista:

Taulukko 1. Esimerkki aineiston analysointivaiheista haastattelulomakkeen kysymyksessä 15: Mistä koet saaneesi valmiuksia toiminnallisten työtapojen käyttöön?

Alkuperäis-ilmaukset	Pelkistetty ilmaus	Alaluokka	Yläluokka	Pääluokka	Yhdistävä luokka
”Olen etsinyt tietoa internetistä ja kirjoista”	Internet Kirjallisuus	Tiedon etsiminen	Itsenäinen tiedonhankinta	Mistä sosionomit kokevat saaneensa valmiuksia toiminnallisten työtapojen käyttöön	Sosionomien valmiudet suhteessa toiminnallisiin työtapoihin
”Olen saanut vinkkejä kavereilta ja omista harrastuksista”	Kaverit Harrastukset	Siviilielämä			

Itsenäisen tiedonhankinnan lisäksi muodostin kysymyksen 15 vastauksien pohjalta samalla periaatteella kaksi muutakin yläluokkaa. Näin ollen pääluokka tai luvun alaotsikko ”Mistä sosionomit kokevat saaneensa valmiuksia toiminnallisten työtapojen käyttöön” koostuu kolmesta yläluokasta:

– itsenäinen tiedonhankinta

– ammatillinen koulutus

– työelämä

Samaa periaatetta käytin vastausten analysointiin myös muissa kysymyksissä.

Koska opinnäytetyöni keskiössä on toiminnallisuus, pyrin myös omassa työskentelyssäni käyttämään mahdollisimman paljon luovuutta ja vaihtoehtoisia työskentelytapoja. Tietokoneen sijaan käytin käsiäni esimerkiksi raakahavaintomatriisin tekemisessä. Myös sosiaalisen median (Internet-sovellus Facebook) käyttö haastateltavien etsinnässä osoittautui hyvin tehokkaaksi ja edulliseksi tavaksi hankkia vastaajia.

3 TEOREETTINEN VIITEKEHYS: NÄKÖKULMIA SOSIONOMIN TYÖHÖN, OSAAMISEEN JA TOIMINNALLISIIN TYÖTAPOIHIN

Toiminnallisten työtapojen ja luovuuden käytön merkityksellisyys sosionomin asiakastyössä nousee esiin niin sosionomin ammatillista osaamista käsittelevästä teoriasta kuin käytännön työelämässä toimivilta sosionomeilta itseltään. Lähestyn työssäni toiminnallisia menetelmiä sosionomin työkaluina työtä koskevan tutkimuksen, sosionomin ammatillista koulutusta sääntelevän ohjeistuksen ja itse työelämässä toimivien ammattilaisten kokemusten kautta. Luvussa 3 tarkastelen sosionomin työn ja osaamisen teoreettista viitekehystä erityisesti toiminnallisten työtapojen näkökulmasta. Lisäksi kerron, miten toiminnallisten työtapojen käsitettä määritellään muissa teksteissä ja omassa työssäni.

3.1 Sosionomin työ nyt ja tulevaisuudessa

Sosionomi pyrkii työssään vastaamaan ihmisten tarpeisiin, jotka liittyvät arjen ja sosiaalisen toimintakyvyn rakentamiseen. Nämä tarpeet muuttuvat elämän eri vaiheissa ja elämäntilanteissa, mutta sosionomin työ kohdistuu poikkeuksetta ihmisten vuorovaikutuksen, sosiaalisen liittymisen, yhteisöllisyyden ja kans-

saihmisyyden tukemiseen sekä voimavarojen ja osallisuuden vahvistamiseen (Nietosvuori, L. 2008, 140.).

”Sosionomit (AMK)liittävät ydiosaamisensa tavalla tai toisella asiakastyöhön ja siinä vaadittaviin taitoihin. Työssä korostuu arjen tuntemus. Se on käytännönläheistä asiakkaan rinnalla kulkemista, jossa tarvitaan vuorovaikutus-, ohjaus- ja neuvontataitoja. Sosionomit (AMK) eivät juuri koskaan tee työtään yksin, vaan se on luonteeltaan moniammatillista yhteistyötä. Tämän vuoksi myös sosionomeilta vaaditaan em. taitoja.” (Borgman, M. 2006, 181.)

Sosionomin työn sisältö liittyy pääasiassa asiakkaiden neuvontaan, ohjaukseen ja tukemiseen, arjesta huolehtimiseen tai organisoimiseen. Lisäksi työ sisältää jonkin verran kehittämisen, suunnittelun, hallinnon, projektityön ja johtamisen elementtejä. (Borgman, M. 2006, 183.) Sosionomit toimivat mm. nuoriso- vanhus- ja vammaistyössä, varhaiskasvatuksessa, sosiaaliohjauksessa, perhetyössä sekä sosiaalipalvelutyössä (Autio, E & Nieminen, M. 2010, 26).

Kun sosionomeilta kysyttiin aiemmassa selvityksessä (Borgman, M. 2006, 187), mitä sellaista he työssään osaavat, mitä satunnainen kulkija ei osaisi, nousi esiin joustavuus, muuntautumiskyky ja erityisesti vaikeiden asioiden puheeksiotto ja käsittely asiakkaan kanssa. Periaatteessa ”kadunmieskin” voisi kyetä seurusteluun ja vuorovaikutukseen yhteistyöhaluisen asiakkaan kanssa, mutta sosionomin taito on selvittää myös ongelmatilanteita. Sosionomit ovat kuitenkin ilmaisseet sosiaalialan heikkouksiksi vuosina 2005–2015 esimerkiksi työuupumuksen, resurssien puutteen ja työn raskauden (Borgman, M. 2006, 189). Kun palveluista säästetään, olisi toki toivottavaa tuottaa yhä parempaa palvelua silloinkin, kun palvelulle varattu aika on rajallinen.

Tutkiessani sosionomin työtä ja osaamista toiminnallisten työtapojen osalta haluan tuoda esille myös prospektiivisen eli tulevaisuuteen liittyvän näkökulman. Sosiaalipalveluiden kysynnän odotetaan kasvavan ja palvelutarpeiden syvenevän tulevaisuudessa muun muassa silloin, kun sosiaalialan työvoima eläköityy ja nuorisosukupolvet pienenevät (Vuorensyrjä, Borgman, Kemppainen, Mäntysaari & Pohjola 2006, 6). Suurten ikäluokkien siirtymistä pois työelämästä onkin kuvattu uhkaavasti ”eläkepommiksi”. Totuus on kuitenkin myös se, että eläkeläisten joukkoon mahtuu suuri määrä hyvin toimeentulevia ja hyväkuntoisia kansalaisia. Nämä henkilöt eivät suinkaan ole laitoksiin hoidettaviksi joutavia

”taakkoja” vaan uudenlaisia palveluita kaipaavaa virkeää markkinapotentiaalia (Krons, M. 2003, 16–17). Tällöin vanhustyö siirtyy ns. ”vanhustyöstä” kohti gerontologista sosiaalipalvelutyötä, eli hoivatyöstä ikäihmisen voimavarojen vahvistamiseen sekä itsenäisen asumisen ja elämänhallinnan tukemiseen (Borgman.2006, 207. Koskisen, Aallon, Hakosen & Päivärinnan. 1998 mukaan.).

Myös alati kasvava maahanmuutto on ilmiö, johon tarvitaan sosiaalialan osaamista niin maahan muuttaneiden henkilöiden kotouttamistyössä kuin suomalaisten asenteisiin vaikuttamisessa (Borgman. 2006, 206). Toiminnalliset työtavat ovat omiaan palvelemaan molempia tarkoituksia: niiden avulla voidaan luoda yhteys toiseen ihmiseen, vaikka yhteistä kieltä ei olisi, ja niiden avulla saadaan ihminen tunnistamaan omia tunteitaan ja asenteitaan (esim. Andreev & Salomaa. 2005, 166.).

Sosiaalialan työntekijät (sosionomit [AMK] ja sosiaalityöntekijät) odottavat työssä vaikeutuvan vuoteen 2015 mennessä, kun ihmisten erilaiset ongelmat (esim. työttömyys, päihde- ja mielenterveysongelmat jne.) kasvavat ja kasaantuvat. Tätä kautta alan osaajat kokevat tarvitsevansa yhä laajempaa osaamista ja erityisesti kykyä selvitä vaikeissa asiakastilanteissa. Lisääntyvän osaamisen tarve tulee asettamaan haasteita ammattikorkeakoulutukselle. (Borgman, M. 2006, 225–227)

3.2 Mitä ovat toiminnalliset työtavat?

Opinnäytetyöni aihe on siinä mielessä haastava, että sitä sosionomin osaamisen aluetta, josta tässä työssä käytän ilmausta toiminnalliset työtavat, käytetään eri yhteyksissä hyvin erilaisia nimityksiä joiden tavoitteet ovat hyvin samankaltaisia. Tähän lukuun olen kerännyt erilaisista lähteistä löytämiäni ilmauksia ja niiden määritelmiä. Selkeiden ilmausten, kuten ”luovuus” tai ”toiminnallisuus”, lisäksi puhutaan usein epämääräisemmin esimerkiksi ”innovatiivisuudesta”, ”vaihtoehtoista” tai ”erilaisista” työtavoista. Myös virike- ja virkistystoiminta ovat usein kentällä kuultavia ilmauksia.

Yhteistä kaikille näille termeille on se, että niillä tavoitellaan kutakuinkin samoja asioita: asiakkaan vuorovaikutusta itsensä ja ympäristönsä kanssa, luottamuksellisen vuorovaikutussuhteen kehittymistä ohjaajan ja asiakkaan välille, niin asiakkaan kuin työntekijänkin fyysisen, henkisen ja yhteisöllisen vahvistamisen toimintakyvyn ja osallisuuden lisääntymistä (asiakas oman elämänsä subjektina).

Sosiokulttuurinen innostaminen, jonka tavoitteiden voi nähdä olevan hyvin samanlaiset kuin luovan toiminnan, ymmärretään välineeksi, jonka avulla ihmiset saavat mahdollisuuden täyteen inhimilliseen kehittymiseen, aitoon, juuri heille ominaiseen kulttuuriseen ilmaukseen ja vaikeista tilanteista selviämiseen. (Kurki.2000. 42.) Multisensorisen sosiokulttuurisen toiminnan tavoitteena on arjen rikastuttaminen, ja siinä asiakas nähdään aktiivisena, luovana, ympäristöönsä vaikuttavana ja elämyksiä kaipaavana yksilönä joka toimii aina suhteessa luontoon, muihin ihmisiin ja kulttuuriin.(Viinamäki, L. 2009, 174–184).

Termi ”psykososiaalinen” taas kuvaa psykologista ajattelua, joka korostaa ihmisen sosiaalisen elämän merkitystä tämän kehityksessä. Psykososiaalisten ”interventioiden” avulla pyritään toiminnan avulla kannustamaan asiakasta osallisuuteen ja myönteiseen vuorovaikutukseen niin henkilökohtaisella kuin sosiaalisellakin tasolla (Loughry & Eyber. 2003, 1-2.).

Leena Nietosvuoren artikkeli Luovat ja toiminnalliset menetelmät sosionomin työssä (Viinamäki. 2008, 135–142) käsittelee taidelähtöisten luovien menetelmien käyttöä sosionomin työvälineinä. Siinä perustellaan ko. menetelmien etuja niin asiakkaan kuin työntekijänkin fyysisenä, henkisenä ja yhteisöllisenä vahvistajana. Keskustelun virittely ja uusien näkökulmien löytäminen ongelmiin luetaan tärkeiksi elementeiksi luovuuden ammatillista käyttöä puollettaessa. Arjen rakentaminen toiminnallisuuden kautta tuodaan myös vahvasti esiin. Artikkelissa myös todetaan, että luovuuteen perustuvien menetelmien kirjo on valtava, ja niistä käytetään eri yhteyksissä monia eri nimityksiä (esim. luovat, toiminnalliset, ilmaisulliset menetelmät jne.).

Taidelähtöisten luovien ja toiminnallisten työtapojen pyrkimyksenä on edistää ihmisen vuoropuhelua niin häntä ympäröivien ihmisten kuin itsensäkin kanssa. Ihmisen tukeminen arjessa ja uusien kokemusten ja voimavarojen etsiminen, toisin sanoen passivoitumiseen vaipumisen ehkäiseminen ovat tärkeitä tavoittei-

ta ko. menetelmille. (Nietosvuori. 2008, 140). Ihminen myös oppii käytännön tekemisen kautta, ja toiminnan estäminen voi jopa aiheuttaa psyykkisiä ongelmia (Sipilä, J. 1989, 161). Modernin sosiaalipsykologisen ihmiskäsityksen mukaan ihminen on subjekti, jonka identiteetti rakentuu paljolti suhteesta häntä ympäröivään sosiaaliseen kenttään, eli toisiin ihmisiin ja instituutioihin. Ihminen ei kuitenkaan saavuta täyttä toimintakykyä ilman tavoitteellista toimintaa, johon hän voi itse vaikuttaa (Sipilä, J. 1989, 156–168).

Toiminnalliset työtavat auttavat asiakkaita tekemään näkyviksi heidän tunteensa, asenteensa ja arvonsa ja mahdollistavat niiden tarkastelun (Mäkinen & al. 2009. 158./Nieminen 1999).

Itse asiassa kaikki työ voi olla luovaa, sanoo kasvatustieteen professori Jussi T. Koski artikkelissa *Luovuus on jokamiehen oikeus* (2006). Hänen mukaansa luovuus on kykyä tuottaa jotakin uutta ja hyödyllistä tai muuten haluttavaa. Luovuuden ja taiteen tekemisen ero taas on se, että jälkimmäisessä tavoitteena on valmis tuotos kun taas luovassa tekemisessä itse prosessi on tärkeintä (Andreev & Salomaa. 2005. 161). Jos jo luovuuden käsite on näin laaja, voidaan vain kuvitella, miten suurta asiakokonaisuutta tarkoitetaan käytettäessä sanaa toiminnallisuus. Sekä toiminnallisilla tai luovilla menetelmillä voi olla terapeuttisia vaikutuksia, mutta suoranaista terapiaa ei sosionomi voi ilman asiaankuuluvaa lisäkoulutusta tarjota.

Kuten Nietosvuorikin (2008.) toteaa, voidaan luovuutta tai toiminnallisuutta hyödyntävistä menetelmistä tilanteen ja puhujan mukaan käyttää lukuisia eri ideoita. Tätä työtä varten minun oli valittava jokin näistä ideoista ja perusteltava päätökseni. Kirjassa *Ammattina sosionomi* (Mäkinen & al. 2009, 158 & 161), joka on uusin sosionomin ammattia käsittelevä teos, jaetaan toiminnalliset työtavat karkeasti kahteen luokkaan: erilaisiin luoviin aiheisiin (musiikki, kuvataide, teatteri jne.) ja laajempaan, vaikkakin vaikeammin määriteltävään, käytännön tekemisen kenttään, jonka pyrkimyksenä on muuttaa jokin työn tavoite arjen toiminnaksi (esim. kaupassa käyminen ja tätä kautta talouden hallinta). Tärkeintä on, että toiminnallisissa menetelmissä asiakas voi osallistua itse prosessiin. (Mäkinen & al. 2009. 158).

Tämän jaottelun perusteella puhun itsekin ”luovista menetelmistä” tarkoittaessani sitä konkreettisten menetelmien joukkoa, jota ammattikorkeakoulussakin opetetaan toiminnallisten menetelmien kurssikokonaisuudessa. Toiminnallisista

työtavoista tai menetelmistä puhun silloin, kun luen näihin menetelmiin ”luovien” lisäksi myös abstraktimman arjen ulottuvuuden.

Toiminnallisten työtapojen käsite on todella laaja: toiminnallinen työtapo voi olla itsessään menetelmä (esim. ruuanlaitto) tai ”perinteistä” menetelmää voi soveltaa toiminnalliseksi (esim. perhetyössä voidaan asiakkaalle antaa mahdollisuus kirjata itse työntekijän kanssa puhutut asiat sen sijaan, että työntekijä toimii kirjurina). Avainasemassa omassa määrittelyssäni on asiakkaan aito osallisuus tekemiseen. Toiminnallisuuden vastakohtaksi esitän tilanteen, jossa asiakas on työn kohde, jonka elämää ”ammatti-ihminen” ohjailee. Aineistossa käytettiin rishtiin ilmauksia toiminnalliset työtavat ja -menetelmät, joten teen itsekin työssäni niin. Lisäksi käytän yleisesti näistä työtavoista sanaa toiminnallisuus.

3.3 Toiminnallisuuden suhde sosionomin koulutukseen

Luovuutta ja ilmaisullisten menetelmien tavoitteellista käyttöä pidetään yhtenä sosionomin osaamisen ydinalueista (Borgman & al. 2001.). Aiemmin haastatellut sosionomit pitävät toiminnallisia menetelmiä yhtenä merkityksellisimmistä sosionomikoulutuksen heille antamista osaamisen alueista (Borgman. 2006, 219.). Voidakseen aidosti auttaa asiakasta työntekijän on saatava selville, mitä asiakas ajattelee itsestään ja häntä ympäröivästä maailmasta. Toimivan vuorovaikutuksen löytäminen on ensiarvoisen tärkeää, jotta asiakas voi itse sanella omat ehtonsa ja näin pysyä autonomisena (Sipilä, J. 1989. 156–168).

Sosiaalialan ammattikorkeakouluverkosto on määritellyt sosionomin ammattikorkeakoulututkinnoille valtakunnalliset lähtökohdat. Sosionomin ammattitaito koostuu kuudesta kompetenssi- eli osaamisalueesta: sosiaalialan eettisestä osaamisesta, asiakastyön osaamisesta, sosiaalialan palvelujärjestelmäosaamisesta, kriittisestä ja osallistavasta yhteiskuntaosaamisesta, tutkimuksellisesta kehittämisosaamisesta sekä johtamisosaamisesta.

Näiden kompetenssialueiden sisällä tapahtuvaa kehitystä on kuvailtu AMK-verkoston esityksessä opintojen alku (sosiaalialan perusteiden osaaminen)-

keski-(sosiaalialan edistyvä osaaminen) ja päättymisvaiheissa (sosiaalialan soveltava ja kehittävä osaaminen). Tämän opinnäytetyön kannalta oleellisessa osassa on kompetenssialueista toinen, eli asiakastyön osaaminen (www.sosiaaliportti.fi).

Pirkanmaan ammattikorkeakoulun opinto-oppaassa, joka oli voimassa viimeisten otantaani kuuluvien sosionomien aloittaessa opintonsa, puhutaan sosiaalialan yleisestä työelämäosaamisesta, siihen johtavista koulutusohjelman ydinosaamisen alueista ja siitä, mitä opiskelijan tulisi opintojen kautta hallita. Työelämässä vaadittavaan vuorovaikutusosaamiseen koulutus vastaa viestintä- ja kielitaitojen, asiakaslähtöisen toiminnan ja kulttuurien välisen viestinnän keinoilla. Näiden tavoitteena opiskelija oppii muun muassa ”luomaan luottamuksellisen ja voimaannuttavan, tavoitteellisen asiakassuhteen sekä osaa ammatillisen vuorovaikutuksen menetelmiä ja kykenee käyttämään niitä joustavasti.” (Pirkanmaan ammattikorkeakoulu. 2005–2006, 64–67)

Menetelmäosaamisen alueita koulutuksessa ovat muun muassa psykososiaalinen tuki sekä toimintakyvyn tukeminen. Menetelmäosaamisen kautta opiskelijan tulisi valmistuttuaan osattava ohjata ja kehittää erilaisia yksittäisten asiakkaiden, ryhmien ja yhteisöjen parissa käytettäviä menetelmiä. Toiminnalliset menetelmät ja niiden luova soveltaminen mainitaan yhtenä opetussuunnitelman ydinaineista.

Tampereen ammattikorkeakoulun vuoden 2009- 2010 opinto-ohjelmaan sisältyvä toiminnallisten menetelmien kurssikokonaisuus (10 op) sisältää kurssit Luovien menetelmien johdantokurssi, Luovat menetelmät työvälineinä sekä Luovien menetelmien ohjaaminen. Kursseihin sisältyy monipuolisesti eri taiteenlajeihin ja luoviin menetelmiin tutustumista niin teorian kuin kokemuksenkin kautta. Luovia menetelmiä opitaan hyödyntämään (terapeuttisina tai hoidollisina) vuorovaikutuksen ja asiakastyön välineinä.

Opiskelija pääsee luovien menetelmien kurssilla organisoimaan itse ohjaustilanteita opiskelijoiden ja ”oikeiden” asiakkaiden kanssa. Hän oppii muun muassa refleктоimaan omia asenteitaan ja kokemuksiaan sekä arvioimaan ryhmädynamiikkaa. Palautteen anto ja vastaanottaminen sekä oman ohjaustoiminnan arviointi kehittyvät opintojen edetessä. Lisäksi opintoihin sisältyy vaihtelevasti va-

paavalintaisia toiminnallisten menetelmien kursseja sekä eri suuntautumisvaihtoehtoihin sisältyviä toiminnallisia menetelmiä (esim. muotoaminen).

Sosionomikoulutuksen tavoitteet sosionomin toiminnallisten työtapojen osaamiselle voisi tiivistää näin:

Valmiin sosionomin tulisi kyetä

-soveltamaan erilaisia asiakastyön teoreettisia työorientaatioita ja -menetelmiä, tukemaan ja ohjaamaan tavoitteellisesti erilaisia asiakkaita ja asiakasryhmiä heidän arjessaan sekä luomaan asiakkaan vahvistumista ja osallistumista tukevan vuorovaikutus- ja yhteistyösuhteen. (Sosionomi (AMK) -tutkinnon kompetenssit)

- ”luomaan luottamuksellisen ja voimaannuttavan, tavoitteellisen asiakassuhteen sekä osaa ammatillisen vuorovaikutuksen menetelmiä ja kykenee käyttämään niitä joustavasti (Pirkanmaan ammattikorkeakoulu. 2005–2006.).”

– ohjaamaan ja kehittämään erilaisia yksittäisten asiakkaiden, ryhmien ja yhteisöjen parissa käytettäviä menetelmiä.

Toiminnalliset menetelmät ja niiden luova soveltaminen mainitaan yhtenä opetussuunnitelman ydinaineista.

(Pirkanmaan ammattikorkeakoulu. 2005–2006.)

Tässä luvussa olen esitellyt sosionomin työhön, osaamiseen ja toiminnallisiin työtapoihin liittyvää teoretietoutta. Seuraavissa luvuissa käsittelen samoja aiheita oman kyselyaineistoni pohjalta. Luvussa 7 käyn läpi sosionomien vastauksia ja niiden yhteyttä teoreettiseen viitekehykseen.

4 MILLAISTA ON SOSIONOMIN TYÖ JA MITEN TOIMINNALLISUUS NÄKYÄ SIINÄ?

Sosionomi työskentelee ensisijaisesti ihmisten parissa. Ihmisiä taas on joka lähtöön ja näin ollen sosiaalialan työkenttä on todella laaja. Onkin kiintoisaa selvittää, millaisilla eri työnimikkeillä sosionomit työskentelevät. Tässä luvussa tarkastelen kyselyaineistoni perusteella myös sosionomin työn keskeisiä sisältöjä sekä sitä, millaisissa työympäristöissä he toimivat. Liitän tähän lukuun myös toiminnallisten työtapojen käyttöä vastaajien työssä.

Kyselyyni vastanneiden sosionomien tehtäväkentän voisi vastausten perusteella jakaa ryhmiin kuten ohjaustyö, kasvatustyö, neuvontatyö, tukityö, suunnittelutyö ja perhetyö. Työnimikkeet jakautuivat aineistossa näin:

- 7 henkilöä työskentelee erilaisilla ohjaajan nimikkeillä kenttätyössä
- 4 henkilöä työskentelee asiakasneuvojana tai palveluohjaajana ns. toimistotyössä
- 2 henkilöä toimii lastentarhanopettajan nimikkeellä

Näiden lisäksi aineistosta löytyy yksi koordinaattori, yksi henkilökohtainen avustaja, yksi asumispalvelutyöntekijä ja yksi tukityöntekijä.

Yhtä lukuun ottamatta kaikki kyselyaineistoni sosionomeista tekevät tai ovat aiemmin tehneet suoranaista asiakastyötä. Asiakastyö tapahtuu joko yksilön tai ryhmän kanssa, ja suurella osalla vastaajista työhön sisältyy sekä yksilö- että ryhmätyötä. Tässä aineistossa lapsi- ja nuorisotyön osuus sosionomien työstä nousi todella hallitsevaksi. Peräti kymmenen vastaajaa tekee työtä lasten ja/tai nuorten parissa. Näistä viisi lukee asiakkaikseen myös lapsen ja/tai nuoren perheen. Työympäristönä näillä sosionomeilla on esimerkiksi päiväkot, lastensuojelulaitos, perhetukikeskus, ensi- ja turvakoti tai asiakkaan koti.

Yksinomaan aikuisten kanssa työskentelee viisi vastaajaa. Tarkemmin "lajiteltuna" nämä aikuiset ovat liikunta- tai kehitysvammaisia, pitkäaikaistyöttömiä, ikäihmisiä tai mielenterveys- ja päihdekuntoutujia. He työskentelevät asumispalveluyksikössä, asiakkaan kotona tai omassa

toimistossa. Kaksi vastaajaa työskentelee etuusneuvontatyössä, jossa heidän asiakkaina ovat kaikenikäiset ihmiset. Näiden sosionomien työpaikkana on virasto (esim. KELA).

4.1 Sosionomin työn luonne

Kyselylomakkeeni kohdassa 8 pyysin sosionomeja kuvailemaan työtään: kuka tai ketkä ovat hänen asiakkaitaan, ja millaisia hänen keskeiset työtehtävänsä ovat. Alla olevaan taulukkoon on mainittu lukumääräisesti, millaisia elementtejä sosionomien työ sisältää:

Taulukko 2. Sosionomin työn keskeiset sisällöt

Sosionomin työn sisältö:	Vastaajien lukumäärä:
Asiakkaan tai tämän tilanteen arviointi/kartoitus (sisältää usein myös palveluiden järjestämistä)	7
Neuvonta/palveluohjaus	6
Tukityö/kuntoutus	6
Kasvatuksellinen/pedagoginen toiminta	6
Osallistuminen asiakkaan arkeen	4
Hoito/(fyysinen) avustaminen	4
Palveluiden koordinointi ja kehittäminen	1

Yllä mainittuja työtehtäviä sisältyy vastaajien työhön monipuolisesti. Esimerkiksi neuvonnan tai palveluohjauksen maininneista vastaajista vain harva toimii ainoastaan etuuskäsittelijänä tai -neuvojana. Useammin neuvontatyö on vain osa koko ”pakettia”: esimerkiksi lastensuojelu- ja perhetyöhön sisältyy lisäksi niin kasvatuksellisia, hoidollisia kuin kuntouttaviakin elementtejä. Opastus etuusasioissa koetaan osaksi laajempaa asiakkaan tukemista, joka taas voi sisältää ruohonjuuritason ”arjen pyörittämistä” tai yksinkertaisesti asiakkaan

kuuntelemista. Arjen ja asiakkaan tukeminen mainittiin tärkeäksi osaksi sosionomin työtä. Asiakkaan kuunteleminen ja yhdessäolo, sekä asiakaslähtöisyys toiminnan suunnittelussa nousi selkeästi esiin vastauksista.

Moniammatillinen yhteistyö ja verkostotyö ovat termejä, joita moni sosionomi mainitsee työnsä arkea kuvaillessaan. Sosionomi on siis asiakkaan lisäksi jatkuvassa yhteydessä moneen tahoon: erilaisiin viranomaisiin, kouluun, lääkäreihin, sosiaalityöntekijöihin ja niin edelleen.

4.2 Sosionomien näkemyksiä toiminnallisiin työtapoihin

Seuraavaksi tarkastelen sitä, miten laajasti sosionomit määrittelevät käsitteen toiminnalliset työtavat. Mieltävätkö haastatteluun vastanneet henkilöt toiminnalliset työtavat lähinnä ”luoviksi aiheiksi”, vai laajeneeko määrittely myös arkiseen toimintaan? Vastauksia tähän kysymykseen haen käsittelemällä niitä haastattelulomakkeen kysymyksiä, joissa pyydetään vastaajia määrittelemään toiminnallisia työtapoja sekä kertomaan käyttämistään menetelmistä ja niiden tavoitteista (kysymykset 9 ja 11–13).

Lähes jokainen vastaaja mainitsee kyselylomakkeessa sanan ”toiminta” tai ”tekeminen”. He käyttävät myös ilmauksia kuten ”erilaiset työvälineet”, ”pois pöydän äärestä” ja ”tekemisen meininki”. Kuten löytämässäni kirjallisuudessakin, näkyy myös sosionomien vastauksissa epämääräisempiä ilmauksia kuten ”erilainen tapa työskennellä” tai ”kaikkea muuta kuin perinteinen tapa toimia”. Jo toiminnallisia työtapoja määritellessä ja myöhemmin käytettyjä menetelmiä listatessa vastaajat esittävät erilaisia konkreettisia ”luovia menetelmiä” kuten valokuvauksen, sadutuksen ja kirjoittamisen.

Suoranaisia menetelmiä enemmän kyselyyn vastanneet kertovat, mitä pyrkimyksiä ko. työtavoilla on, ja millä keinoilla toiminnallisuutta hyödynnetään. Avainsanoja ovat muun muassa kokemuksellisuus, oivallus ja asiakkaan aktivoiminen toimimaan itse. Monen vastaajan mielestä toiminnallisilla työtavoilla tarkoitetaan erilaisia menetelmiä, joiden avulla asiakas pystyy

käsittelmään ja ilmaisemaan tunteitaan, oppimaan uutta ja yleisesti kasvamaan ihmisenä. Sanoja kulttuuri tai taide ei kyselystä nouse esiin.

Toiminnallisiin työtapoihin liittyy ilman muuta toiminnallisuus eli itse tekeminen ja sitä kautta kokemuksellisuus, erilaiset työvälineet ja erilaiset toimintaympäristöt. (Kirsi)

Työn apuväleinä käytetään jotain toiminnallista keinoa, esim. musiikki, maalaus, liikunta ja tavalliset arjen askareet. (Jenni)

Sosionomit siis määrittelevät toiminnalliset työtavat käytännön tekemiseksi, joka voidaan toteuttaa joko ”luovan menetelmän” (esim. maalaaminen tai luova kirjoittaminen), pelin tai leikin tahi arkisen toiminnan (erilaiset askareet) avulla. Valitusta menetelmästä riippumatta sosionomit korostavat sitä, että kunkin asiakkaan tai asiakasryhmän kanssa käytetyn menetelmän avulla pyritään kohti yhdessä sovittuja työn tavoitteita, ja asiakkaan tulee säilyttää autonomisuutensa koko prosessin ajan.

Itse olen työssäni käyttänyt toiminnallisia työtapoja hyvin monipuolisesti ja päivittäin. Työhöni on sisältynyt kaikkia niitä ”luovia menetelmiä”, joita olen luokitellut lukuun 6.3 (draama ja ilmaisulliset menetelmät, pelit ja leikit, kädentaidot, musiikki) sekä esimerkiksi retkiä taidenäyttelyihin tai elokuviin. Suoranaisesti luoviksi menetelmiksi ei voi kutsua esimerkiksi keskusteluryhmiä tai levyraateja, vaikkakin asiakkaat ovat niissä aktiivisia toimijoita. Tällaiset menetelmät siis sijoittuvat johonkin luovan ja toiminnallisen välimaastoon. Lisäksi olen tehnyt asiakkaideni kanssa hyvin arkisia asioita, kuten käynyt kävelyllä tai kirpputorilla, laittanut ruokaa, pohtinut itsenäistä elämää omassa kodissa ja – mikä usein tärkeintä – vain kuunnellut asiakasta.

Olen vakuuttunut siitä, että yhteisen arjen jakaminen kertoo työntekijälle asiakkaasta paljon niin yhteisen työskentelyn alkutaipaleella kuin sen edistymistä tarkasteltaessa. Arjen rutiinien ja toistojen kautta opittu käyttäytyminen ja toimintatapojen omaksuminen ovat mielestäni toiminnallisten työtapojen tärkeitä antia. Tästä syystä koen, että esimerkiksi termi ”luovat menetelmät” on liian suppea kuvaamaan toiminnallisuuden mahdollisuuksia. Lisäksi olen tehnyt niin arkihavaintona kuin kyselyaineistostanikin sen havainnon, että sanaan ”luovuus” liitetään tietty arvolataus: luovuus ja luova

toiminta koetaan liian ”korkealentoiseksi”, kun taas sanoja toiminta tai toiminnallisuus pidetään myönteisinä ja rakentavina ilmauksina.

Työssä tulee usein vastaan tilanteita, joissa asiakas kieltäytyy osallistumasta ”luovaan” toimintaan siksi, että hän ”ei osaa”. Epäonnistumisen ja kasvojen menetyksen pelko voi olla vahva luovuutta tukahduttava voima. Usein on näissä tilanteissa päästy kuitenkin eteenpäin pikku hiljaa, eli asiakkaalle on annettu aikaa tulla toimintaan mukaan pikku hiljaa. Esimerkkinä voisin mainita tilanteen, jossa tarkoituksena oli tehdä paperimassasta koristekehys peilille. Eräs asiakas vähätteli omia taitojaan ja sanoi vain katselevansa toisten työskentelyä. Pyysin häntä kuitenkin repimään paperia silpuksi ”talkootyöläisenä”, jotta materiaali riittäisi.

Paperiahan osaa repiä kuka tahansa, samoin sekoittaa silpun veteen. Itse valmistin massan ja kehotin sitten asiakasta kokeilemaan, millaiseksi hänen repimänsä paperi oli muuttunut. Loppujen lopuksi jaoimme luovan prosessin tällaisiin yksittäisiin työvaiheisiin, ja lopputuloksena oli kaunis peili. Asiakas oli todella iloinen onnistumisestaan sellaisessa luovassa työssä, johon hän ei olisi ensin uskonut pystyvänsä. Näin pystyttiin toiminnallisuutta käyttämään matalan kynnyksen keinona siirtyä varsinaiseen luovaan toimintaan.

4.3 Toiminnalliset työtavat sosionomin työvälineinä

Selvittäessäni sitä, miten toiminnallisten työtapojen käyttö näkyy sosionomin työssä, olen ottanut huomioon kyselylomakkeeni kysymykset 10–13. Näissä kysymyksissä käsitellään sitä, kuinka usein haastateltavat sanovat käyttävänsä ko. työtapoja sekä sitä, millaisia konkreettisia menetelmiä he käyttävät. Tulen peilaamaan näitä vastauksia siihen, miten sosionomit aiemmin määrittelivät toiminnalliset työtavat.

Huomionarvoista on, että kysyttäessä monivalintamenetelmällä (kysymys 10) sitä, minkä verran vastaajat käyttävät toiminnallisia työtapoja, moni vastaaja sanoo käyttävänsä ko. työtapoja harvemmin, kuin seuraavissa kysymyksissä, joissa häntä pyydetään kuvailemaan käytettyjä menetelmiä. Esimerkiksi

vastaaja, joka kohdassa 10 vastasi käyttävänsä toiminnallisia työtapoja viikoittain, toteaa seuraavassa kohdassa näin:

Käytännössä käytän jotain toiminnallista työtapaa lähes kaikissa asiakastapaamisissa ja asiakkaita tapaan joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta päivittäin. (Sari)

Ehkä onkin niin, että konkreettisten esimerkkien miettiminen on avannut monen vastaajan silmät siihen todellisuuteen, että he käyttävät toiminnallisia työtapoja useammin kuin itse edes tajuavatkaan. Tästä syystä olen jakanut vastaukset seuraavaan taulukkoon niin, että ensimmäinen luku kuvaa vastaajien lukumäärää kysymyksen 10 kohdalla, ja suluissa oleva luku seuraavissa vastauksissa annettua tietoa.

Taulukko 3. Kuinka usein sosionomit käyttävät toiminnallisia työtapoja?

Käyttötiheys:	Vastaajien lukumäärä (täydennetyn tiedon mukainen lukumäärä)
Päivittäin	4 (7)
Viikoittain	7 (8)
Satunnaisesti/kertaluonteisesti	2
Ei koskaan	5

Useimmin toiminnallisia työtapoja käyttävät tämän kyselyaineiston mukaan ne sosionomit, jotka työskentelevät lasten ja nuorten kanssa. Molemmat lastentarhanopettajat kuuluvat tähän joukkoon. Useimmat lastensuojelun piirissä toimivat sosionomit käyttävät myös toiminnallisia työtapoja joko päivittäin tai viikoittain. Viikoittain näitä työtapoja käyttävät myös vammaistyössä olevat sosionomit. Satunnaisesti tai kertaluonteisesti toiminnallisia työtapoja käyttäneet henkilöt toimivat tukityössä sijaisperheiden tai väkivallan uhrien kanssa. Näistä henkilöistä toinen toteaa myöhemmässä vaiheessa käyttävänsä toiminnallisia työtapoja viikoittain.

Kaikki henkilöt, jotka eivät käytä toiminnallisia työtapoja, toimivat joko palveluohjaajan, asiakasneuvojan tai projektikoordinaattorin (ei lainkaan

suoranaista asiakastyötä) tehtävissä. Heidän työnsä keskittyy joko puhelimitse tai virastossa tapahtuvaan etuuskäsittelyyn tai neuvontaan. Niistä henkilöistä, jotka eivät nykyisessä työssään käytä lainkaan toiminnallisia työtapoja kaksi mainitsee käyttäneensä niitä aiemmassa työssä joko päivittäin tai viikoittain.

Pyydettyäessä kuvailemaan tilanteita, joissa sosionomit käyttävät toiminnallisia työtapoja nousee arkisen toiminnan merkitys korkeammaksi kuin missään muussa kyselylomakkeen osiossa. Kun sosionomit antavat lomakkeen kohdassa 16 (Mitä toiminnallisia työtapoja on jäänyt mieleesi sosionomikoulutuksesta?) listan ”luovia menetelmiä”, kuvailevat he tässä omaa työtään käsittelevässä kohdassa toiminnallisuutta hyvin ”arkiseksi” tavaksi pyrkiä kohti tavoitteita. Arjen käsittelyyn ja tukemiseen käytetään arkisia keinoja. Ruuanlaiton ja muiden arkisten askareiden lomassa keskustellaan vaikeistakin asioista, opitaan uutta, rakennetaan luottamussuhdetta ja välillä vain rentoudutaan. Asiakkaalta kerätään tietoa myös erilaisin kommunikointia helpottavin keinoin, kuten roolikarttojen, lomakkeiden, tunnekorttien ja -karttojen avulla. Myös tunteiden käsittely ryhmässä helpottuu kortteja tai kuvia apuna käyttämällä. ”Luovista menetelmistä” mainitaan lisäksi mm. valokuvaus, piirtäminen, kirjoittaminen, sadutus ja yleisesti ”harjoitteet”. Liikunnallisia pelejä ja leikkejä käytetään myös paljon. Vertaistukea pidetään todella tärkeänä. Sosionomin tehtävänä voi olla ryhmän yhteen tuominen ja sen toimivaksi saaminen, mutta tärkeimmässä roolissa ovat ryhmän jäsenet ja heidän kokemuksensa. Ratkaisukeskeisyys nostetaan myös esiin työssä käytettynä menetelmänä.

Verrattaessa sosionomien toiminnallisille työtavoille antamia määritelmiä heidän työssään käyttämiinsä menetelmiin voin todeta, että ne ovat selkeästi yhteydessä toisiinsa. Arjen toiminnallisuuden osuus korostuu erityisesti käytetyistä menetelmistä kysyttäessä: noin puolet vastaajista (8 kpl) mainitsee jonkin arkisen toiminnan muodon. Sosionomien vastauksista voi myös selkeästi huomata, että erilaisten asiakkaiden kanssa käytettävät menetelmät palvelevat juuri kyseiselle ryhmälle sopivia tavoitteita. Lasten kanssa tekeminen liittyy usein uuden oppimiseen sekä niin fyysisten kuin sosiaalistenkin taitojen kehittämiseen. Nuorten ja vaikeissa elämäntilanteissa olevien henkilöiden kanssa pääpaino on tunteiden käsittelyssä ja luottamuksellisen vuorovaikutussuhteen kehittämisessä. Vammaisten henkilöiden ja perheiden kanssa tehtävä työ keskittyy arjenhallin-

taan ja (fyysisen) toimintakyvyn ylläpitämiseen. Enemmän toiminnallisten työtapojen tavoitteista puhutaan seuraavassa luvussa.

5 MILLAISIA OVAT SOSIONOMIN TYÖN JA TOIMINNALLISTEN TYÖTAPOJEN TAVOITTEET?

Edellisessä luvussa todettiin, että toiminnallisten työtapojen käyttö ei ole sattumanvaraista: sille asetetaan tavoitteita. Näitä tavoitteita olen koonnut sisällönanalyysin keinoin erilaisiksi luokiksi (eli luvun alaotsikoiksi) haastattelulomakkeen kysymysten 9 (Miten määrittäisit käsitteen ”toiminnalliset työtavat”?) sekä 11–13 (Jos vastasit kyllä kohtaan Päivittäin/Viikoittain/Satunnaisesti/Kertaluontoisesti, kuvaile jotain tilannetta/tilanteita, jossa käytät toiminnallisia työtapoja (millainen menetelmä, kenen kanssa, minkälaisin tavoittein) perusteella.

Yleisesti voidaan kyselyni pohjalta todeta, että toiminnallisten työtapojen perimmäisenä tavoitteena on sosionomien mielestä asiakkaan tukeminen ja vahvistaminen sillä elämänalueella, jolla hän tukea tarvitsee. Itse toiminta lähtee aina asiakkaiden tarpeista, eli oikean menetelmän valinta riippuu aina siitä, kenen kanssa sitä käytetään. Aineistosta tulee hyvin vahvasti ilmi, että sosionomin tärkeänä tehtävänä on kannustaa ja tukea asiakasta aktiivisuuteen tämän omassa elämässä sen sijaan, että tämä on vain passiivinen hoivan ja huolenpidon kohde.

Toiminnalliset työtavat aktivoivat asiakasta, asiakas on toimija (yhdessä ohjaajan kanssa) eikä toiminnan kohde. Toiminnallisuus irrottaa työskentelyn pöydän äärestä. (Laura)

Seuraavalla sivulla olevaan taulukkoon on eritelty toiminnallisten työtapojen tavoitteita sosionomien vastausten perusteella. Siitä selviää, että toiminnallisia työtapoja käytetään oppimisen, asiakkaan toimintakyvyn ja yhteisen vuorovaikutuksen tukemiseen.

Taulukko 4. Toiminnallisten työtapojen ja niiden tavoitteiden määrittely haastatteluaineistossa

Pelkistetty ilmaus	Alaluokka	Yläluokka	Pääluokka
-”huomaamatta” oppiminen -tekemällä oppiminen -kokemuksellisuus	Tekemisen/ kokemuksen kautta oppiminen	Toiminnallisuus oppimisen tukijana	Toiminnalliset työtavat asiakkaan tukijana
-ruuanlaitto -arjen askareet ja niiden toistelu	Arjen taitojen oppiminen		
-ulkoilu -jumppa -liikunta -kehonhallinta -arjen askareet	Asiakkaan fyysisen toimintakyvyn tukeminen	Toiminnallisuus asiakkaan toimintakyvyn tukijana	
-vihanhallinta -ryhmätaitojen oppiminen -yhdessä ja itse tekeminen -voimavarojen löytäminen -identiteetin rakentaminen -onnistumisen kokemukset -asiakkaan voimautuminen, aktivointi, osallistaminen -itseluottamuksen parantaminen -oivallukset	Asiakkaan sosiaalisen toimintakyvyn tukeminen		
-asioiden lähestyminen toiminnan kautta -puhumisen helpottuminen -asioiden käsittely	Toiminnallisuus tunteiden tulkkina	Toiminnallisuus vuorovaikutuksen tukijana	
-keskustelun virittely -asiakkaan havainnointi -ryhmyttäminen -asiakkaan kannustaminen	Toiminnallisuus ohjaajan työvälineenä		

Erityisesti lasten kanssa työskentelevät sosionomit käyttävät toiminnallisia työtapoja apunaan, kun työn tavoitteena on uusien asioiden oppiminen. He mainitsevat, että tekemisen kautta opetellaan niin konkreettisia asioita kuten pukeminen ja pöydän kattaminen kuin abstraktimpia asioita kuten asenteita, ryhmätaitoja ja hyvää käytöstä. Arkisen toiminnan kautta oppiminen ja uusien taitojen toistelu on tärkeässä roolissa myös vammaisten henkilöiden parissa työskenteleville. Tärkeäksi mainitaan asiakkaan aktivointi toimimaan itse. Ruuanlaitto yhdessä asiakkaiden kanssa on myös mainittu useammassa vastauksessa. Yhteisen arjen ”pyörittäminen” voi palvella monia tavoitteita: avoimen keskusteluyhteyden saavuttaminen, asiakkaan toimintakyvyn paraneminen ja ylläpito, uuden oppiminen ja niin edelleen.

Fyysinen tekeminen on tärkeää ihmiselle kuin ihmiselle, mutta sosionomin työssä se nousee erityisen tärkeäksi silloin, kun asiakkaana on joko liikuntavammainen tai kasvavassa iässä oleva asiakas. Lasten kanssa työskentelevät sosionomit toteuttavat fyysistä toimintaa muun muassa erilaisilla liikunnallisilla peleillä ja leikeillä. Liikuntavammaisten kanssa työskentelevien sosionomien vastauksista taas kuultaa selkeästi läpi arkisen toiminnan merkitys: sen lisäksi, että asiakasta autetaan jumpassa ja ulkoilussa, häntä tuetaan arjen askareista selviämisessä.

Monilla kyselyyni vastanneiden sosionomien asiakkailla on ongelmia oman elämän hallinnassa niin henkilökohtaisella tasolla kuin sosiaalisissa yhteyksissä. Sosionomit käyttävät toiminnallisia työtapoja apunaan muun muassa yhteisöllisyyden, ryhmähengen ja ryhmässä toimimisen taitojen lisäämiseen. Asiakkaalle annetaan mahdollisuus tehdä ja kokeilla itse turvallisessa ympäristössä, ja usein onnistumisen kokemus voi kohottaa asiakkaan itsetuntoa ja näin parantaa tämän minäkuvaa.

Haastatteluaineistossani, kuten muissakin sosiaalialan teksteissä, vilisee paljon termejä kuten valtaistuminen, voimautuminen, aktivoituminen ja osallistaminen. Tulkitsen aineistoani niin, että näillä kaikilla termeillä tarkoitetaan kutakuinkin samaa asiaa: ihmisen tulemistä ”oman elämänsä herraksi”. Toiminnallisten työtapojen avulla voidaan antaa asiakkaille niin uusia kokemuksia ja oivalluksia kuin onnistumisen kokemuksiakin. Tätä kautta heitä pyritään kannustamaan oman elämänsä subjekteiksi eli toimijoiksi.

Yksi kyselyni selkeimmin esiin nousseista seikoista on se, että toiminnallisten työtapojen avulla sosionomit kokevat ”saavansa asiakkaasta enemmän irti” kuin tavanomaisilla haastattelukeinoilla. Lähtemällä ”pois pöydän äärestä” pystytään luontevammin avaamaan keskusteluja ja voittamaan asiakkaan luottamus. Vaikka toiminnallisuus on työntekijälle tavoitteellista toimintaa, se antaa asiakkaalle ”pehmeän laskun” oman tilanteen tarkasteluun ja toimivan vuorovaikutuksen syntymiseen:

Koska työskentelen päivystysosastolla, toiminnalliset työtavat ovat usein hyvin käytännön läheisiä. Nuorten kanssa keskustelua voi auttaa alkuun mm. arkisissa askareissa (siivous, pihatyöt) tai vaikka kävelylenkeillä. Usein käytän erilaisia tunnekortteja apuna. Keskusteluyhteyden luominen on tärkein asia, jotta nuoren tilannetta voisi kartoittaa. (Jenni)

Sosionomit ovat kyselyni perusteella oivaltaneet hyvin sen, että toiminnallisten työtapojen avulla voi parantaa mahdollisuuksia päästä erilaisiin tavoitteisiin asiakkaan kanssa. Esimerkkinä ”Maija” mainitsee valokuvien käytön muistelun tukena esimerkiksi vanhustyössä. Moni muukin vastaaja kertoo käyttävänsä erilaisia menetelmiä keskustelun virittelijöinä ja asiakkaan kannustajina. Toiminnallisia työtapoja voi käyttää niin yksilötyössä kuin ryhmässäkin. Lasten ja nuorten kanssa työskentelevät sosionomit käyttävät paljon erilaisia (tunne)kortteja esimerkiksi vaikeita asioita ja tunteita käsiteltäessä. Haastattelutilanteessa voidaan käyttää korttien lisäksi myös erilaisia tunnekarttoja. Ryhmätoiminnassa taas toiminnallisuutta käytetään porukan yhteentuumisen, ryhmäyttämisen ja yhteenkuuluvuuden tukemiseen. Toiminnassa ohjaaja pystyy myös havainnoimaan asiakkaitaan hyvin. Toiminnallisista menetelmistä lasten kanssa on mainittu erityisesti sadutus ja tarinateatteri.

...esim. palapelin kokoamisen yhteydessä voi käydä hyviä keskusteluja. Tavoitteena kaikessa toiminnassa on muodostaa luottamuksellista ja rehellistä suhdetta ja saada tätä kautta aikaan hyviä keskusteluja kaikesta mikä liittyy lapsen/nuoren elämään ja problematiikkaan. Tavoitteena on auttaa lasta/nuorta. (Mervi)

Tässä luvussa on tullut ilmi se, että sosionomit pitävät toiminnallisia työtapoja hyvänä keinona kohdata ja auttaa asiakkaitaan. He korostavat sitä, että mene-

telmän valinta riippuu siitä, millaisten asiakkaiden kanssa sitä käytetään. Vastauksissa korostuu myös tavoitteellisuus: toiminnallisuus ei tarkoita vain hauskanpitoa ja ajan tappamista, vaan sen avulla pyritään kohti parempaa asiakaspalvelua. Toiminnallisia työtapoja käytetään sekä ”näkyvästi” vaikkapa erilaisissa toimintatuokioissa että ”näkymättömämmin” arkisessa toiminnassa kuten siivouksessa tai ruuanlaitossa. Toiminnan tavoitteena on asiakkaan toimintakyvyn ylläpito tai paraneminen niin fyysisesti, sosiaalisesti kuin emotionaalisestikin.

6 MILLAISET VALMIUDET SOSIONOMEILLA ON TOIMINNALLISTEN TYÖTAPOJEN KÄYTTÖÖN?

Tässä luvussa tarkastelen kyselyaineistoni pohjalta, millaisiksi sosionomit kokevat valmiutensa käyttää toiminnallisia työtapoja ja mistä näitä valmiuksia on saatu. Ammattikorkeakoulun merkitys nousee hyvin vahvasti esiin sosionomien vastauksista. Lopuksi kokoankin yhteen niitä ajatuksia, joita sosionomeilla on liittyen sosiaalialan koulutusohjelman tarjoamiin valmiuksiin suhteessa toiminnallisiin työtapoihin.

6.1 Sosionomien käsitys omista valmiuksistaan

Kyselyyni vastanneista valtaosa koki valmiutensa käyttää toiminnallisia työtapoja joko hyväksi (8 kpl) tai kohtalaisiksi (6 kpl). Parantamisen varaa toiminnallisten työtapojen käyttöön koki kaksi vastaajaa. Vain yksi sosionomi koki, ettei hänellä ole lainkaan valmiuksia tai edes tarvetta toiminnallisten työtapojen käyttöön. On ehkä syytä mainita, että kyseinen vastaaja (Mari) mainitsi aiemmin käyttävänsä toiminnallisia työtapoja periaatteessa päivittäin, riippuen käsitteen tulkinnasta. Hän täsmentää vielä, että toiminnallisten työtapojen käyttö vaatisi valmistelua. Mari antaa kysymykseen 16 (Mitä toiminnallisia työtapoja on jäänyt mieleesi sosionomikoulutuksesta? Käytätkö näitä menetelmiä työssäsi?) listan yksittäisiä menetelmiä (mm. tarinateatteri ja maalaus) ja kertoo, ettei käytä näitä menetelmiä asiakastyössään. Voi siis olla,

että hän olisi ehkä kokenut valmiutensa paremmiksi, mikäli olisi päättänyt määritellä toiminnalliset työtavat käsittämään muutakin kuin ns. ”luovia menetelmiä”.

Karkeasti sanottuna voidaan todeta, että mitä useammin vastaaja käyttää toiminnallisia työtapoja, sitä paremmiksi hän myös kokee valmiutensa niiden suhteen. Kuitenkin myös ne, jotka eivät nykyisessä työssään käytä toiminnallisia menetelmiä, kokivat kahta lukuun ottamatta valmiutensa kohtalaisiksi. Vastaavasti yksi toiminnallisia työtapoja päivittäin ja yksi viikoittain käyttävä vastaaja koki valmiuksissaan olevan parantamisen varaa.

Toiminnallisten työtapojen käyttöön vaaditaan kyselyaineiston perusteella ohjaajalta tietynlaisia edellytyksiä, jotka voidaan jakaa kahteen luokkaan: ohjaajan henkilökohtaisiin ominaisuuksiin ja ohjaajalta vaadittavaan toimintaan. Ensimmäiseen luokkaan sisältyy henkisiä ominaisuuksia kuten kyky soveltaa teoriaa käytäntöön, kyky heittäytyä, mielikuvitus ja itseluottamus. ”Kalle” pitää menetelmää tärkeämpänä itse ohjaajan persoonaa, asennetta ja vuorovaikutustaitoja.

Suurimmat sosionomien kokemat puutteet liittyvät juuri tähän ensimmäiseen luokkaan. Vastauksista nousee esiin tietty varautuneisuus oman luovuuden tai heittäytymisen näyttämiseen. Avoimessa palautteessa usea vastaaja esittää toiveen siitä, että toiminnallisuus otettaisiin laajemmalti osaksi ammattikorkeakouluopetusta: sen tulisi olla esillä läpi koko koulutuksen, ei ainoastaan tietyillä kursseilla. Voitaisiin sanoa, että toiminnalliset työtavat tulisi käsittää, ei vain joukkona yksittäisiä menetelmiä, vaan tietynlaisena punaisena lankana, joka kulkee alituisesti läpi työn ja näin ollen myös sitä edeltävän opiskelun arjen.

Toisessa luokassa toiminnallisten työtapojen käytön koetaan vaativan ohjaajalta aktiivisuutta niin suunnittelussa, valmistelussa kuin uusien menetelmien etsimisessäkin. Useampi vastaaja kokee toiminnallisten työtapojen, siinä missä ammattitaidon yleensäkin, olevan jatkuva oppimisprosessi, jossa erityisesti työstä saatava kokemus tuo varmuutta. Kuitenkin eräs vastaaja vastaa kysymykseen näin:

Mielestäni valmiuteni ovat hyvät, toiminnallisia työtapoja tulee käytettyä paljonjopa ilman, että tiedostaa niitä käyttävänsä. (Mervi)

Jos katsomme muidenkin vastaajien tapaa määritellä toiminnallisia työtapoja, voidaan tehdä johtopäätös, jonka mukaan vastaajat kokevat ”luovien menetelmien” käytön vaativan ohjaajalta tietoista panosta kun taas toiminnallisuutta itsessään tulee toteutettua arjen työssä niin luontevasti, ettei sitä edes mielletä ”menetelmällisyydeksi”. Tätä johtopäätöstä tukee myös kirja Ammattina sosionomi (Mäkinen & al. 2009. 162), jossa todetaan toiminnallisten työtapojen olevan toisinaan niin arkisia, että ammattilaiset unohtavat käyttävänsä toiminnallisuutta apuna työn tavoitteiden saavuttamisessa.

Oma kokemukseni, jonka moni muu toiminnallisuutta työssään hyödyntävä kollegani jakaa, on se että ohjaaja ei voi koskaan täysin ennalta tietää, millainen suunnitellusta ohjaustuokiosta muodostuu. Usein on niin, että ryhmän koko ja toimintakyky vaihtelee suurestikin päivästä tai ohjelmasta riippuen. Näin ollen työntekijän on tehtävä ennakkoon erityisen monipuolinen ohjelasuunnitelma ja mahdollisesti sovellettava suunnittelemansa toiminta uudelleen ”lennossa”, eli todellisessa ohjaustilanteessa. Tässä kohtaa myös ohjaajan persoonalla, asenteella ja vuorovaikutustaidoilla on suuri merkitys.

Niin opiskelun kuin työnkin kautta olen usein huomannut, että huumori auttaa selviämään monista tilanteista. Omille möhläyksille nauraminen voi olla jopa tiedostettu keino rikkoa jäätä asiakkaan kanssa: oman inhimillisyyden näyttäminen voi saada asiakkaan ymmärtämään, että jokainen tekee virheitä, mutta pieni virhe ei aina aiheuta kasvojen menetystä tai nolatuksi tulemistä.

Toiminnallisten menetelmien ja työskentelyssä muutenkin haluaisin enemmänkin painottuvan heittäytymisen taidon. Useinkaan arjen työssä asiakkaat eivät toimi kuten kirjoissa esitellään, tarvitaan kykyä ja halua soveltaa, uskaltaa, myös mokata ja niistä mokista sitten oppia! (Maija)

6.2 Mistä sosionomit kokevat saaneensa valmiuksia käyttää toiminnallisia työtapoja?

Sosionomit kokevat saaneensa valmiuksia toiminnallisten työtapojen käyttöön kolmesta eri lähteestä: koulutuksesta, käytännön työstä ja omasta elämästä. Kyselyyni vastanneista peräti 15 koki (ammattikorkeakoululla olleen merkitystä heidän valmiuksiinsa käyttää toiminnallisia työtapoja. Osa vastaajista mainitsi, että koulusta sai teoriapohjan toiminnallisille menetelmille, mutta että käytännössä niitä opittiin käyttämään joko työharjoittelussa opintojen aikana tai myöhemmin työssä. Kolme henkilöä mainitsee saaneensa valmiuksia lisäkoulutuksista ja kaksi entisestä ammattitutkinnosta. Lähes kaikki haastateltavat kokevat saaneensa valmiuksia useammalta taholta, vain yksi vastaaja mainitsee ainoastaan ”sosionomikoulun”.

13 vastaajaa sanoi työn antaneen heille valmiuksia toiminnallisten työtapojen käyttöön. Lisäksi sanat käytäntö ja (työ)kokemus tulivat esiin suuressa osassa vastauksia. On toki vaikea määrittää, tarkoitetaanko käytännöllä ja kokemuksella juuri työssä tapahtunutta oppimista. Joka tapauksessa tulkitseen vastaukset niin, että toiminnallisia työtapoja opitaan parhaiten nimenomaan omakohtaisen toiminnan kautta. Sijaisuudet ja erityisesti työharjoittelu mainitaan myös useassa kohdassa. Yksi vastaaja mainitsee vastauksessaan ainoastaan työn.

Vastaajista 9 kokee saaneensa valmiuksia toiminnallisten työtapojen käyttöön itsenäisen tiedonhankinnan ja yleensä siviilielämän kautta. Itsenäisen tiedonkeruun apuna ovat toimineet muun muassa Internet ja kirjallisuus. Siviilielämässä valmiuksia on saatu muun muassa erilaisista harrastuksista ja arjesta yleensä. Lisäksi menetelmiä on kokeiltu itse ja kyselty kavereilta. Yksikään vastaaja ei kuitenkaan mainitse ainoastaan itsenäistä tiedonhankintaa, vaan sillä on täydennetty joko koulusta tai työstä saatua kokemuspohjaa.

6.3 Sosionomien valmiudet suhteessa ammattikorkeakoulutukseen

Vastaukset kyselylomakkeeni kohtaan 16 (Mitä toiminnallisia työtapoja on jäänyt mieleesi sosionomikoulutuksesta? Käytätkö näitä menetelmiä työssäsi?) ovat sinänsä ristiriidassa sosionomien aiemmin määrittelemien toiminnallisten työtapojen kanssa, että vastaajien mieliin on jäänyt lähes poikkeuksetta vain liuta yksittäisiä ”luovia menetelmiä”. Nämä menetelmät olen jaotellut karkeasti neljään luokkaan:

- Draama/ilmaisutaidolliset menetelmät (mm. tarinateatteri oli jäänyt kolmen vastaajan mieleen): 8 vastaajaa mainitsi itse luokan tai jonkin tähän luokkaan kuuluvan menetelmän.
- Kädentaidot (mm. kuvaamataito, askartelu): 6 vastaajaa mainitsi itse luokan tai jonkin tähän luokkaan kuuluvan menetelmän.
- Musiikki: 5 vastaajaa mainitsi itse luokan tai jonkin tähän luokkaan kuuluvan menetelmän.
- Liikunnalliset menetelmät: 5 vastaajaa mainitsi itse luokan tai jonkin tähän luokkaan kuuluvan menetelmän. On huomattava, että liikunnallisia menetelmiä sisältyy niin toiminnallisten työtapojen kursseihin kuin esimerkiksi sosiaalipedagogiikan suuntaaviin opintoihin. Aineistossani ei ole eritelty sitä, millaiset liikkumista hyödyntävät harjoitteet ovat ns. ”luovia” ja mitkä ovat sisältyneet itse liikunnan kurssiin. Sosionomit mainitsevat menetelmikseen esim. pelit ja leikit.

Seitsemän henkilöä vastasi tarkemmin määrittelemättä mieleen jääneen joitakin ko. menetelmien kurssikokonaisuudessa esiteltyjä ”harjoituksia”, tai luovien aineiden kurssi noin yleensä. Esiin nousivat myös erityisesti sosiaalipedagogiikan suuntautumisvaihtoehtoisin opintoihin sisältyneet menetelmät kuten liikunta ja sosiaalisessa kuntoutuksessa painotettu ratkaisukeskeisyys sekä vapaavalintaiset kurssit (esim. Vanhustyön psykososiaaliset menetelmät). Työharjoittelussa vastaan tulleet menetelmät tai ”harjoitteet” on mainittu myös tämän kysymyksen kohdalla. Yksi henkilö mainitsee lisäksi ”muut kurssit”.

Kaksi vastaajaa kokee saaneensa koululta enemmän kuin konkreettisia menetelmiä. Henkilö, joka aiemmissa kysymyksissä korosti arkisen toiminnan (esim. ruuanlaitto yhdessä asiakkaan kanssa)merkitystä, kertoo näin:

...kyllä pohjan ja luottamuksen omaan tekemiseen sai koulusta. Ja ennen kaikkea oppi itse heittäytymään ja tekemään. Kovin vaikea on ko. menetelmiä käyttää jos et itse niihin usko, etkä ole niitä koskaan itse kokeillut. (Sanni)

Menetelmien kokeilu nousee vahvasti esiin niin tästä kysymyksestä kuin avoimesta palautteestakin: moni kokee menetelmäopiskelun liian pintapuoliseksi; menetelmiin pitäisi syventyä paremmin. Tähän hyvä keino olisi kokeilla menetelmiä myös itse muita ohjaten. Parhaiten sosionomien mieleen onkin jäänyt juuri sellaisia menetelmiä, joita he ovat valinneet omiin ohjausharjoituksiinsa.

Kyselyyni vastanneista sosionomeista 6 vastaa, ettei käytä koulussa oppimiaan toiminnallisia työtapoja työssään. Toisaalta näistä vastaajista kaksi mainitsee, että voisi käyttää ko. menetelmiä eri työtehtävissä kuin tällä hetkellä. Valtaosa eli 11 vastaajaa kertoo käyttävänsä tai käyttäneensä aiemmassa työssä ainakin joitain mainitsemistaan menetelmistä.

Kysyttäessä sosiaalialan koulutusohjelmasta mieleen jääneitä toiminnallisia työtapoja sosionomit antoivat vastaukseksi liudan ns. luovia menetelmiä. Avoimesta palautteesta (kys. 17) voi kuitenkin löytää hedelmällisiä vastauksia ja ehdotuksia, jopa suoria pyyntöjäkin, ammattikorkeakouluille niiden laatiessa opintosuunnitelmiaan.

Toivoisin koulutukseen enemmän arjessa hyödynnettävää sisältöä, opiskelijoille kunnon materiaali- ja vinkkipaketit, joita voi hyödyntää tulevassa työssä. Jos nimittäin sattuu omaamaan huonon mielikuvituksen esim. askartelujen suhteen, menee välillä sormi suuhun.(Petra)

Toiminnallisten työtapojen opetusta toivotaan laajennettavan yksittäisiä luovien aineiden kursseja kokonaisvaltaisemmaksi osaksi opiskelua niin, että siitä tulisi luonteva osa koulun arkea. Toisaalta palautteessa ehdotetaan myös

toiminnallisten menetelmien kurssien lisäämistä niin pakollisiin kuin vapaavalintaisiinkin opintoihin.

Tässä opinnäytetyössä on jo monesti noussut esiin arjen merkitys sosionomin työssä. Myös kyselylomakkeen palautteesta selviää, että toiminnalliset työtavat korostuvat työelämässä ja että niiden kautta voi ohjaustyössä saada aikaan parempia tuloksia kuin ”tavanomaisin keinoin”. Toisaalta taas ammattikorkeakoulutuksesta on sosionomien mieliin jäänyt lähinnä ”luovia menetelmiä”, vaikka toiminnallisten työtapojen määrittely tuntuu heillä olevan laajempialainen.

Näin ollen ehdottaisin koululle jo perusopintojen yhteyteen kurssia, jolle voitaisiin antaa nimeksi vaikkapa ”Arjen tukeminen”. Kurssi voisi sisältää niitä elementtejä, joita tässäkin kartoituksessa nostetaan esiin: ruuanlaittoa tai kotitaloutta sekä erilaisia asiakkaan kanssa kommunikoinnissa tai arjenhallinnassa hyödynnettäviä välineitä (esim. tunnekortit, Tejpning-menetelmä jne.). Lisäksi kurssille voisi kutsua vierailijoiksi kentällä toimivia sosionomeja, joilta opiskelijat saisivat ensikäden tietoa työn arjesta (ja arjen työstä).

Arjen tukemisen kurssi saisi olla todella käytännönläheinen, ja sen tavoitteena voisi olla muun muassa työssä olevien sosionomien tärkeäksi nostama asia: teorian soveltaminen käytäntöön ja rohkeus kokeilla uutta. Soveltamiskyky nousee erityisen tärkeäksi siitä syystä, että sosionomin asiakkaat ovat iältään, toimintakyvyltään ja tilanteeltaan hyvin erilaisia. Menetelmä, joka toimii hyvin motivoituneessa suhteellisen homogeenisessa sosionomiopiskelijajoukossa, ei välttämättä purekaan sellaisenaan vaikkapa vanhusryhmään. Ohjaajan tulisi kyetä poimimaan menetelmästä niitä elementtejä, joita hän oman asiakasryhmänsä kanssa voi hyödyntää. Epäonnistumisista ei tule lannistua.

Opiskelijoille olisi hyvä kertoa, että heidän työnsä tulee hyvin todennäköisesti tapahtumaan asiakkaiden arjessa/hyvin arkisissa tilanteissa. Toiminnallisten työtapojen opetuksessa olisi syytä mainita, että ko. kursseilla tehtävät harjoitteet ovat vain esimerkkejä mahdollisista työtavoista; jokaisen olisi hyvä pohtia, millaiset menetelmät tuntuvat itselle luontevilta.

Mikä tärkeintä, koulun tehtävä olisi saada opiskelijat asennoitumaan siihen, että asiakastyössä voi ja kannattaa kokeilla erilaisia ja kullekin sopivia lähestymistapoja. Itselle sopivimman menetelmän löytää parhaiten kokeilemalla, joten ohjausharjoituksia olisi hyvä lisätä opiskeluun. Tärkeintä olisi ymmärtää se, että kaikkien menetelmien tavoite on perimmältään sama: asiakkaan auttaminen, mihin vaaditaan sujuva vuorovaikutus sekä toimiva yhteistyö asiakkaan ja ohjaajan välillä.

Olisi varmaan hyvä puhua enemmän toiminnallisten tapojen käytöstä ohjaustyössä ja antaa niistä käytännön opastusta ja esimerkkejä. liian usein ohjaustyö on pelkkää keskustelua, asioiden pohtiminen esim. visuaalisesti toimii joskus paremmin. (Anniina)

Tässä luvussa käsiteltiin sosionomien valmiuksia käyttää toiminnallisia työtapoja. Valtaosa haastatteluuni vastanneista sosionomeista koki valmiutensa joko hyviksi tai kohtalaisiksi. Selvisi kuitenkin, että näiden valmiuksien ylläpitäminen vaatii työntekijältä aktiivisuutta niin oman itsen kuin erilaisten menetelmienkin kehittämisessä ja soveltamisessa. Sosionomit kokevat saaneensa valmiuksia toiminnallisten työtapojen käyttöön kolmelta osa-alueelta: opiskelusta, työstä ja omalla ajalla tapahtuneesta tiedonhankinnasta.

Teoriapohja toiminnallisille menetelmille on saatu koulusta, mutta käytännön osaaminen vaatii aikaa ja työkokemusta. Koulusta saatuja yksittäisiä menetelmiä tärkeämmäksi koetaan tietynlaisen asenteen löytäminen. Opiskelijan tulisi saada vastaajien palautteen mukaan saada selkeämpi käsitys siitä, mitä sosionomin työ on. Opetuksessa olisi myös muistettava, että sosionomien asiakkaat eivät aina ole yhtä yhteistyöhaluisia kuin sosionomiopiskelijat, joten menetelmien soveltamisen taitoa olisi opiskelussa korostettava. Toiminnallisten työtapojen luonteva käyttö työn arjessa ja uskallus ilmaista itseään on vastaajien mielestä tärkeää.

Lopuksi pidän vielä tärkeänä siirtää pienen osan vastuuta opiskelijalle itselleen: toiminnallisten työtapojen kurssikokonaisuus sisältää valtavan määrän erilaisia harjoituksia ja menetelmiä, joista ei aina jaeta kirjallista ohjetta. Tästä syystä olisi juuri kyseisten kurssien aikana erityisen tärkeää pitää jonkinlaista opintopäiväkirjaa tai listaa tunneilla kokeilluista menetelmistä. Koska

menetelmien soveltaminen eri asiakasryhmien käyttöön on niin oleellinen osa sosionomin osaamista, olisi opiskelijoiden yhdessä ja itsekseen pohtia kirjata ylös kunkin menetelmän käyttömahdollisuutta eri asiakasryhmien kanssa jo kurssin aikana.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tätä opinnäytetyötä tehdessäni minulle on selvinnyt, että itselleni periaatteessa selkeä asia, toiminnallisuus ja sen toteuttaminen työssä, on tutkimuksen kannalta vaikea ilmiö. Kysellessäni aiheesta sosionomeilta ja lukiessani sen teoriaa olen joutunut monesti tulkitsemaan aineistoa hyvinkin – nyt sorrun itsekin epämääräisyyteen – luovasti. Aineistossani ei useinkaan suoranaisesti kerrota, millä tavalla luovat tai toiminnalliset työtavat eroavat muista asiakastyön menetelmistä, ja mitä nämä muut menetelmät ovat: toiminnalliset työtavat vain ovat ”erilaisia”. Kuitenkin voi termiviidakossa luovia eteenpäin katsomalla eri ilmauksin kuvattujen (ns. toiminnallisten) työtapojen tavoitteita. Sosionomin työn perimmäinen tavoite on asiakkaan auttaminen ja vahvistaminen, oli tapa sitten mikä tahansa.

Käytännönläheisyys, arki ja asiakaslähtöisyys ovat sosionomin työn avainsanoja. Sosionomin työ tapahtuu pitkälti ruohonjuuritasolla asiakkaan rinnalla, ei hänen ylä- tai ulkopuolellaan. Myös moniammatillisuus ja verkostotyö nousevat esiin työn kuvauksissa niin omassa kuin aiemmassakin aineistossa (SOTENNA). Sosionomin työn sisällöt (varhaiskasvatus, kuntoutus, palveluneuvonta ja-ohjaus, tukityö jne.) ovat omassa kyselyaineistossani koko lailla samoja kuin aiemmassakin tutkimuksessa. Sosionomit korostavat sitä, että heidän työnsä sisältää useita erilaisia elementtejä, joista koostuu asiakkaan tilanteen kokonaisvaltainen tuntemus ja parantaminen. Kasvatuksellisten ja hoidollisten elementtien korostuminen aineistossani lienee seurausta lasten suuresta osuudesta vastaajieni asiakaskuntana. Koska en käsittele aineistoani määrällisenä, en tässä lähde tilastoimaan kyselyyni osallistuneiden sosionomien ammattinimikkeitä tai työn sisältöjä verrattuna aiempiin selvityksiin.

Omaan tutkimukseeni osallistuneet sosionomit määrittelevät toiminnallisten työtapojen käsitettä hyvin samalla tavalla kuin itsekin teen. Arjen menetelmällisyys luontuu heidän työssään sujuvaksi, tavoitteita kohti pyrkiväksi toiminnaksi suoranaisten luovien menetelmien rinnalla. Asiakkaan autonomisuus sekä osallisuus ja hänen omista lähtökohdistaan nouseva toiminta on määrittelyssä itse konkreettisia menetelmiä tärkeämmässä roolissa.

Voin ylpeänä todeta, että (ainakin omaan kyselyyni vastanneet) ammattikunnan jäsenet ovat hyvin sisäistäneet työnsä ja siinä hyödynnettävien toiminnallisten työtapojen tavoitteet. Heidän vastauksissaan korostuu vuorovaikutuksen, yhteisöllisyyden, voimavarakeskeisyyden sekä tunteiden käsittelyn ja purkamisen merkitys. Toiminnallisten työtapojen avulla pyritään asiakkaan toimintakyvyn ja oppimisen tukemiseen sekä toimivan vuorovaikutussuhteen synnyttämiseen. Sosionomit tiedostavat hyvin sen, että toiminnallisten työtapojen avulla he saavat asiakkaasta irti paljon enemmän kuin esimerkiksi perinteisen haastattelun keinoilla. Toiminnallisten työtapojen avulla avataan keskusteluja ja luodaan luottamuksellisia asiakassuhteita.

Sosionomien omat vastaukset koskien yksilö- ja ryhmätyön erityisosaamistaan aiemmassa tutkimuksessa ovat hyvin samankaltaisia, kuin omassa kyselyaineistossani toiminnallisille työtavoille asetetut tavoitteet (esim. vuorovaikutuksen ja oppimisen tukeminen, motivointi, ryhmäyttäminen jne.). Molemmissa aineistoissa esiintyy kyky toimia vaikeissa tilanteissa ja haastavien asiakkaiden kanssa. Sosionomi osaa myös toiminnallisten työtapojen suhteen sellaista, mihin ei ilman koulutusta pystytäkään: periaatteessa kuka tahansa voi harjoitella hyväksi luovien menetelmien käyttäjäksi ja ohjaajaksi, mutta niiden käyttäminen ja sovellus ”vaikeiden” asiakkaiden kanssa on nimenomaan sosiaalialan ja sosionomin osaamista.

Kuten luovia tai toiminnallisia menetelmiä käsittelevässä kirjallisuudessa todetaan, ko. työtapojen ohjaaminen vaatii aikaa ja kokemusta. Asiakkaat ovat toimintakyvyltään hyvin erilaisia, ja toteutustavat vaihtelevat asiakkaan tai ryhmän mukaan. Ohjaajan tulisikin olla valmis soveltamaan tai muuttamaan toimintatapaa lyhyelläkin varoitusajalla ja pistämään oman persoonansa ”liikoon”. Vaikka kyselyyni osallistuneet sosionomit pitävät valmiuksiaan

toiminnallisten työtapojen käyttöön pääsääntöisesti hyvinä ovat rohkeus ja heittäytymisen taito kuitenkin sellaisia elementtejä, joiden puutteen takia he eivät aina ryhdy toiminnallisten työtapojen käyttöön.

Sosionomit ovat saaneet valmiuksia toiminnallisten työtapojen käyttöön niin opinnoista, työstä kuin omasta elämästään. He myös ymmärtävät, että toiminnallisten työtapojen osaaminen on elinikäinen prosessi, jossa koulutus ja käytännön (työ)elämä käyvät jatkuvaa vuoropuhelua keskenään. Kyselystäni selvisi, että teoreettisen osaamisen koetaan usein olevan koulutuksen ansiota, mutta että teorian soveltaminen käytäntöön vaatii kokemusta. Työharjoittelut opintojen aikana nousevat hyvin tärkeäksi käytännön oppimisen väyläksi. Parhaiten omassa aineistossani muistetaan ammattikorkeakoulun toiminnallisten menetelmien kurssikokonaisuuteen sisältyneitä harjoitteita. Myös aiemmin haastatellut sosionomit nostavat sosionomikoulutuksen antamista valmiuksista korkealle pallille toiminnalliset menetelmät.

Sosionomien vastauksista voi päätellä, että he ovat hyvin omaksuneet koulutuksensa teoreettiset lähtökohdat. Asiakaslähtöisyys, työn tavoitteellisuus sekä menetelmien joustava käyttö eli soveltaminen nostetaan kyselyaineistossa selkeästi esiin. Suurimmat puutteet liittyvät sosionomeilla rohkeuteen käyttää omaa luovuutta, kun taas arjen toiminnallisuus luonnistuu heiltä hyvin. Työharjoittelun merkitys toiminnallisten työtapojen oppimisen kannalta koettiin todella suureksi. Sosionomien vastauksista selvisi, että parhaiten toiminnallisista työtavoista oli mieliin jäänyt niitä menetelmiä, joiden ohjaamista oli itse kokeiltu joko koulussa tai työharjoittelussa. Itsekin pidän tärkeänä sitä, että ohjaukset tapahtuvat siinä opintojen vaiheessa, kun opiskelijat ovat jo suorittaneet työharjoitteluja. Näin he osaavat peilata valitsemaansa menetelmää heille tuttuun asiakasryhmään.

Avoimessa palautteessa moni sosionomi esittää kuitenkin toiveen siitä, että toiminnallisuus otettaisiin laajemmalti osaksi ammattikorkeakouluopetusta: sen tulisi olla esillä läpi koko koulutuksen, ei ainoastaan tietyillä kursseilla. Tätä kautta siirtyminen teoriasta työhön voisi sujua luontevammin. Tämän opinnäytetyön mielenkiintoisimpia tuloksia onkin se, että sosionomien määrittellessä toiminnallisia työtapoja ja kertoessa niiden käytöstä työssä

nousee esiin vahvasti arjen tukeminen ja arkisten menetelmien käyttö. Kuitenkin kysyttäessä sitä, mitä toiminnallisia työtapoja ammattikorkeakoulusta on jäänyt sosionomien mieliin, saatiin vastaukseksi lähinnä lista ”luovista menetelmistä”. Näin ollen on minun tultava siihen johtopäätökseen, että joko

- sosionomikoulutukseen sisältyy vain ”luovien menetelmien” opetusta (luovien kurssikokonaisuus ja vapaavalintaiset kurssit)
- toiminnallisten työtapojen opetus koulussa on tapahtunut opiskelijoiden ”huomaamatta”, ilman että toiminnallisuuden tavoitteita on tuotu riittävästi esille tai
- toiminnallisuus on opittu käsittämään laajemmin vasta työelämässä työkokemuksen kautta.

Valmistuneiden sosionomien vastauksista selviää, että sosionomin työ on huomattavasti käytännönläheisempää kuin mitä he kouluaikoina kuvittelivat. Herääkin kysymys, hämärtääkö koulun teoriapainotteinen opetus käsityksiä työn todellisuudesta. Olisi hyvä kysyä, millaiset odotukset sosionomiopiskelijoilla on tulevaisuuden työstään. Antaako oppilaitos opiskelijoille vääränlaisen kuvan työstä vai onko opiskelijoilla lähtökohtaisesti väärä käsitys siitä, mitä he ovat lähteneet opiskelemaan? Jos käsitykset poikkeavat todellisuudesta, olisi oppilaitosten tärkeä tehtävä valaista opiskelijoitaan asiasta.

Koska haastatteluuni vastanneet henkilöt ovat esittäneet toiveen koululta saatavasta toiminnallisten työtapojen materiaalipaketista, voisi tässä olla aihe mielekkäälle opinnäytetyölle. Aiheesta innostunut sosionomiopiskelija voisi käyttää hyödykseen omaa muun muassa kartoitustani ja kirjata ylös toiminnallisia menetelmiä sosionomien vastausten perusteella. Itse menetelmiäkin tärkeämmäksi voitaisiin tässä ”työkalukansiossa” nostaa tieto siitä, mitä sosionomin työ käytännössä on, ja miten valmiita menetelmiä voitaisiin soveltaa kullekin asiakasryhmälle sopivaksi.

Selvitykseni valossa voitaisiin kouluille ehdottaa, että opiskeluun sisällytettäisiin enemmän toiminnallisuutta itse ”luovien menetelmien” kurssien rinnalle. Tässä työssäni en ryhdy selvittämään, millaisilla opetusmetodeilla toiminnallisuus voitaisiin sisällyttää opiskeluun laajemmin. Mielenkiintoinen jatkotutkimuksen aihe olisikin kysyä sosionomeilta, millaiset opetusmenetelmät ovat jääneet heidän mieliinsä. Näin voitaisiin edelleen tarvittaessa pohtia, miten opettaa ”eri tavalla” samoja asioita kuin nykyäänkin.

Itse asiaa pohdittuani huomaan, että mieleeni on parhaiten koulutuksesta jäänyt sellaisia luentoja tai asioita, joista olen saanut jonkinlaisen tunnereaktion (esim. järkyttävä tai erityisen hauska oppimateriaali). Ihminen oppii tunteisiin perustuvien kokemusten ja kokemistapojen kautta tunnistamaan omia kokemis- ja käyttäytymistapojaan ja näin jäsentämään elämäntilanteitaan (Andreev & Salomaa. 2005, 166.). Ehkä on niin, että myös uuden oppimisen tukena voitaisiin käyttää yhä enemmän erilaisiin tunteisiin vetoavaa materiaalia.

Tähän voisi hyvänä keinona toimia edellisessä luvussa esitetty arjen tukemisen kurssi. Itse menetelmiä tärkeämmäksi koetaan kyselyssäni se, että toiminnallisuudesta tulisi tehdä luonteva osa niin opiskelua kuin myöhempää työtäkin. Jatkotutkimuksen aiheeksi voitaisiin nostaa myös kysymys siitä, mitä on arjen tukeminen konkreettisenä ammatillisina menetelminä. Millaisia tarpeita asiakkailla on arjen ammatilliseen tukemiseen? Mitä ovat ne keinot, joilla asiakasta autetaan tämän arjessa? Tätä kautta muodostuisi oppilaitoksellekin selkeämpi kuva siitä, miten opiskelijoita voisi aiheesta opettaa.

Vuorovaikutuksen merkitys niin yleisesti sosionomin työn kuin toiminnallisten työtapojenkin tavoitteena nousi aineistoni avainsanaksi. Tästä voitaisiin käyttää myös ilmaisua asiakkaan kuuleminen ja kuulluksi tuleminen. Toiminnallisten työtapojen avulla päästään usein keskustelun alkuun asiakkaan kanssa nopeammin kuin ”pöydän ääressä”. Sosionomit ovat myös saaneet toiminnan kautta asiakkaista selville asioita, joihin ei normaalilla keskustelulla välttämättä päästäisi (toki on muistettava, että jotkut asiakkaat, kuten pienet lapset, eivät aina edes kykene ilmaisemaan itseään verbaalisti).

Näin ollen voidaan todeta toiminnallisten työtapojen olevan myös kustannustehokas tapa työskennellä: mitä nopeammin asiakkaan kanssa päästään toimivaan vuorovaikutukseen, sitä nopeammin häntä voidaan myös auttaa. Sosiaaalialalla kuulee työntekijöiden usein valittelevan liian lyhyitä vastaanottoaikoja ja tätä kautta kyvyttömyyttä auttaa asiakkaita. Kun työ vaikeutuu, se myös kuormittaa työntekijää yhä enemmän. Esimerkiksi Nietosvuori (2008, 135–136) sanoo toiminnallisten ja luovien työtapojen tuovan voimaa ja jaksamista niin asiakkaalle kuin työntekijällekin. Näin ollen olisi jo koulutuksen aikana erinomaisen tärkeää painottaa toiminnallisuuden terapeuttisia аспекteja myös sosionomin omalta kannalta.

Lopuksi tiivistän vielä vastaukset esittämiini tutkimuskysymyksiin:

- Sosionomin työ on tavoitteellista asiakkaan rinnalla kulkemista, jossa pyritään asiakkaan oman elämäntilanteen vahvistamiseen ja itsemääräämisoikeuteen.
- Sosionomien määrittely toiminnallisten työtapojen käsitteestä sisältää luovien menetelmien lisäksi arkisen toiminnan, johon asiakas osallistuu aktiivisesti työntekijän kanssa.
- Sosionomien valmiudet käyttää toiminnallisia työtapoja ovat pääsääntöisesti hyvät tai kohtalaiset. Valmiuksien saaminen on ollut ammattikorkeakoulutuksen ja työelämän yhteistulosta, minkä lisäksi sosionomit keräävät osaamista itsenäisesti siviilielämästään.

8 TYÖN EETTISYYS JA OMA POHDINTA

Tässä työssäni olen selvittänyt sosionomin työtä, osaamista ja valmiuksia suhteessa toiminnallisiin työtapoihin. Koska kyselyaineistoni oli melko niukka, en voi sen perusteella tehdä yleistettäviä päätelmiä. Kuitenkin selvitykseni luotettavuutta eli reliabiliteettia tukee se, että omasta aineistostani nousevat tulokset, kuten sosionomin työn keskeiset sisällöt sekä heidän kokemansa valmiudet, ovat pitkälti samoja kuin aiemmissakin tutkimuksissa. Näin sen tulisi olla toistettavissa myöhemminkin. Jään mielenkiinnolla odottamaan SOTENNA-tutkimuksen seuraavaa seurantaraporttia ja sitä, nouseeko sosionomin osaamisesta esille uusia teemoja vuosikymmenen vaihtuessa toiseen.

Sosionomien kokemuksia toiminnallisten työtapojen käytöstä ei tietääkseni ole aiemmin tutkittu. Voi olla, että laajempi tutkimusaineisto olisi antanut erilaista tietoa. Erityisesti lasten, nuorten ja perheiden kanssa työskentelevien sosionomien osuus oli aineistossani suuri. Olisivatko tulokset erilaiset, jos vastaajien enemmistö olisi toiminut esimerkiksi vanhus- tai päihdetyössä. Lienee mahdollista, että koulusta saatu sosiaalipedagoginen ajattelu eroaa esimerkiksi sosiaalisen kuntoutuksen suuntaavien opintojen antamasta lähestymistavasta. Väittäisin kuitenkin, että saturaatiopiste (eli samanlaisten vastausten toistuminen) täyttyi sekä toiminnallisten työtapojen määrittelyn, käytön että sosionomien koulutusta käsittelevän palautteen osalta.

Kyselyssäni ammattikorkeakouluun liittyvien kysymysten ja avoimen palautteen anti oli minulle yllättävänkin runsasta ja yksiselitteistä. Vastajaat osoittivat suurta halua ja tarvetta vaikuttaa osaltaan tulevien sosionomien koulutukseen. He ottivat asiakseen esittää niitä kehitysideoita, joilla sosionomin työ tulisi paremmin näkyväksi koulutuksessa. Pohdin monasti, olisiko sosionomien valmiuksista suhteessa ammattikorkeakouluun pitänyt nostaa oma tutkimuskysymyksensä. Olisiko aihe vaatinut kokonaan oman lukunsa?

Opinnäytetyötä tehdessäni on mielessäni entisestään korostunut se oivallus, että sosiaalialalla – kuten varmasti monella muullakin alalla – puhutaan hyvin usein samoista asioista useilla eri termeillä. Kuka tietää, mikä ilmaus kulloinkin on korrektein: voimaantuminen vai valtaistuminen, tasa-arvoinen vai

yhdenvertainen, toiminnallinen, innovatiivinen vai luova? On ollut vaikeaa ja välillä turhauttavaakin huomata, että teoratiedon hankinta tyssää usein puuttuvaan tai väärään asiasanaan.

Olen itse toiminut kahdessa työharjoittelussa tehtävissä, joissa luovilla ja toiminnallisilla työtavoilla on suuri merkitys (vanhustyön alalla viriketoiminnassa ja kehitysvamma-alalla taidepaja- ja arjentaiteiden työpajassa). Lisäksi olen tehnyt pitkiä sijaisuuksia näissä entisissä harjoittelupaikoissa, päiväkodissa ja vapaaehtoisena erityislasten kerhotoiminnassa. Käytinkin tekstissäni jonkin verran omia kokemuksiani. Tiedostan sen, etteivät nämä kokemukseni välttämättä vastaa muiden sosionomien kokemuksia. Missään nimessä ei niiden perusteella voi tehdä minkäänlaisia yleistyksiä. Vaikka itse olen hyvin ”toiminnallisesti orientoitunut” työntekijä, en voi lähteä väheksymään toisten ammattilaisten lähestymistapoja asiakastyöhön. Minun on huomioitava myös se mahdollisuus, että joku voi täysin ”perinteisillä” työtavoilla saavuttaa vähintään yhtä hyviä tuloksia kuin joku muu toiminnallisilla.

Koska olen itse valmistumassa sosionomiksi ja suhteeni toiminnallisiin työtapoihin on hyvin läheinen, pelkään sitä mahdollisuutta, että kyselylomakkeeseeni on jäänyt johdattelevia tai arvolatauksellisia piirteitä, vaikka uskon testanneeni kyselylomaketta riittävän monella henkilöllä. On myös mahdollista, ehkä jopa todennäköistäkin, että vastaukset olisivat olleet erilaisia, jos olisin päättänyt käyttää tutkimastani ilmiöstä termiä ”luovat” tai ”psykososiaaliset” menetelmät. Kyselylomakkeessa en myöskään kertonut, miten itse määrittelen toiminnallisten työtapojen käsitteen, vaan jätin sen vastaajien omaan harkintaan.

Olen pohtinut paljon myös sitä, ketkä kyselyyni lopulta vastasivat: ensinnäkin käytin vastaajien yhteystietojen hankintaan vain Internet-sovellus Facebookia. Tässä vaiheessa otannastani tippui pois 13 henkilöä, joita en pystynyt tunnistamaan lukuisten samannimisten henkilöiden joukosta tai siksi, ettei kyseisellä nimellä löytynyt yhtään hakutuloksia (tätä voi osaltaan selittää se, että valtaosa sosionomeista on nuoria naisia. Voi olettaa, että joku heistä on valmistumisensa jälkeen mennyt naimisiin tai muuten vaihtanut sukunimeä). En kuitenkaan usko, että olisin esimerkiksi puhelintiedustelun kautta tavoittanut

suurempaa joukkoa vastaajistani. Voi olla, että jo työnsä luonteen vuoksi moni sosionomi pitää puhelinnumeronsa salassa.

Toinen pohdinnan aihe on se, että otin sosionomeihin yhteyttä Facebook-yhteisön kautta. Kahdestakymmenestä kahdeksasta henkilöstä seitsemäntoista antoi suostumuksensa kyselyyni, valtaosa jo seuraavana päivänä ensimmäisestä yhteydenotostani. Voiko olla niin, että viestiini reagoi se sosionomien joukko, joka käyttää Facebookia aktiivisimmin? Varmasti nimelistassani on henkilöitä, jotka ko. yhteisöön kuulumisestaan huolimatta eivät käy siellä lukemassa viestejään juuri koskaan.

Kolmas vastaajia koskeva mietinnänaiheeni liittyy heidän intresseihinsä: voiko olla niin, että kyselyyni vastasivat nimenomaan sellaiset henkilöt, joita toiminnalliset työtavat erityisesti kiinnostavat? Kyllä varmasti, valtaosahan ainakin käyttää niitä, on aiemmin käyttänyt tai käyttäisi toisenlaisissa työtehtävissä. Tähänkin on kuitenkin minulla pienenä puolustuksena se, että moni vastaaja ilmaisi kiinnostuksensa vastata nimenomaan omaa ammattikuntaa käsittelevään kyselyyn riippumatta sen tarkemmasta teemasta. Myös muistot omasta opinnäytetyöprosessista ja aineistonhankinnasta tuntuivat herättävän sosionomeissa tietynlaista velvollisuuden tai myötäelämisen tunnetta, joka madalsi kynnystä vastata kyselyyni. Itsekriittisenä - ja yllätyksekseni hyvinkin analyttisenä - ihmisenä voisin keksiä lukuisan määrän epäilyksenaiheita liittyen työni reliabiliteettiin ja validiteettiin, mutta nyt on aika pistää piste virkkeeni perään.

Päästessäni tähän raporttini vaiheeseen, omaan pohdintaan, huomaan liikuttuvani kyyneliin tajutessani, että loppu jo häämöttää. Työ on ollut toisinaan turhauttavaa ja stressaavaa, mutta myös äärimmäisen antoisaa. Olen huomannut tarkastelevani monia arkipäivän ilmiöitä aivan uusin silmin: maailmassa olisi valtavasti mielenkiintoisia tutkimuksen aiheita. Tämän työn synnyttäminen on, kuten johdannossakin mainitsin, alkanut jo vuosia sitten, kun aloitin kouluni tai ehkä jo sitä ennen. Vanhustyöhön kirjaimellisesti suoraan kadulta vetäistynä tajusin, että pelkkä mekaaninen hoitotyö ei vastaa asiakkaiden kokonaisvaltaisiin tarpeisiin.

Näin päädyin sosionomikouluun, jossa toiminnallisuus on ollut itselleni kantava teema niin opiskelun jaksamisessa kuin käytännön harjoittelussakin. Tietyllä

tapaa tämä opinnäytetyön prosessi on kestänyt monta vuotta. Aikaa kyselyaineiston hankinnan ja sen analysoinnin välillä oli kokonainen kesä. Itse työn raportointi tapahtui ehkä liiankin lyhyellä ajalla, joten työn laatu ei varmasti ole paras mahdollinen. Olisin ehkä saanut aikaan jäsennellymmän ja perusteellisemmän tekstin, jos sitä olisi ehtinyt reflektoida pidemmän aikaa. Henkilökohtaisen tilanteeni takia ei tämä ollut mahdollista.

Nyt olen kuitenkin siirtymässä opinnoista seuraavaan elämäni vaiheeseen, työmaailmaan, ja vaikka tulevaisuus minua innostaa ja tiedän oppimisprosessini olevan vasta lapsenkengissään, on vaikea päästää irti tästä opinnäytetyöstä. Teen sen kuitenkin siinä toivossa, että tekstistäni olisi jotain hyötyä jollekulle, tai että joku tavoittaisi sen kautta edes pienen ripauksen siitä onnistumisen kokemuksesta, jonka toiminnallisten työtapojen käyttö toisen ihmisen kanssa voi parhaimmillaan antaa.

LÄHTEET:

Andrev, T. & Salomaa V. 2005. Kokemista ja kuvitusta – luovat ja toiminnalliset menetelmät vanhustyössä. Artikkelin Nopparin ja Koistisen (toim.) teoksessa Laatusuunnitelma. Helsinki. Tammi.

Arola, J. & Käsmä, K. 2008. Ikäihmisen voimakkuus-menetelmä: valokuvien mahdollisuudet voimavarojen tukemisessa. Sosiaalialan koulutusohjelma. Sosiaalisen kuntoutuksen suuntautumisvaihtoehto. Tampere: Pirkanmaan ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö.

Autio, E. & Nieminen, M. 2010. Näkemyksiä sosionomin (AMK) koulutuksesta ja työstä. Sosiaalialan koulutusohjelma. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö.

Borgman, M. 2006. Sosionomit (AMK) 2015. Teoksessa Vuorensyrjä, M., Borgman, M., Kemppainen, T., Mäntysaari, M. ja Pohjola, A. 2006. Sosiaalialan osaajat 2015. Sosiaalialan osaamis-, työvoima ja koulutustarpeiden ennakointihanke (SOTENNA): loppuraportti. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Jyväskylä.

Borgman, M., Del Maso, R., Hakonen, S., Honkakoski, A. & Lyhty, T. 2001. Sosionomin (AMK) ydinosaaminen. Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen verkoston raportti. Rovaniemi. Pohjolan painotuote Oy.

Ciftci, H & Rantala, S. 2008. Sosionomi (AMK) ammattilaisena lastensuojelulaitoksessa. Sosiaalialan koulutusohjelma. Sosiaalipedagogiikan suuntautumisvaihtoehto. Sosiaali- ja terveysalan Porin yksikkö: Satakunnan ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö.

Krons, M. 2003. Seniorin opas. Vinkkejä/palveluja/terveyttä. Helsinki. Tammi.

Kurki, L. 2000. Sosiokulttuurinen innostaminen. Tampere. Vastapaino.

Loughry, M. Eyber, C. 2003. Psychosocial Concepts in Humanitarian Work with Children: A Review of the Concepts and Related Literature. Roundtable on the Demography of Forced Migration, National Research Council, Program on Forced Migration and Health at the Mailman School of Public Health, Columbia University. National Academies Press. www.ebrary.com. Luettu 4.12.2010.

Luovuus on jokamiehen oikeus. 2006. Expressi. 1/06. <http://expressi.premedia.fi>. Tulostettu 16.9.2007.

Metsämuuronen, J. (2000a) Tilastollisen kuvauksen perusteet. Metodologia-sarja 2.

Metsämuuronen, J. (2000b) Tilastollisen päättelyn perusteet. Metodologia-sarja 3.

Mäkinen, P., Raatikainen, E., Rahikka, R., Saarnio, T. 2009. Ammattina sosionomi. Helsinki. WSOY.

Mäkinen, S & Nurmiraanta, I. 2008. Sosiaalialan korkeakoulutusten antamat valmiudet työelämään: "Jos sä oot sosionomi, sä voi toimia, vaikka missä tehtävissä!" Sosiaali- ja terveysalan koulutusohjelma. Sosionomi. Metropolia Ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö.

Nieminen, P. 2009. Asiantuntijuuden kehittyminen ja sosiokulttuurinen innostaminen kehitysvammatyössä. Artikkelin Leena Viinamäen (toim.) teoksessa Sosionomilta eivät hommat lopu. Ammattikäytäntöjen kehittäminen haasteena sosionomi (AMK) -tutkinnoissa. Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun julkaisuja. Sarja A: Raportteja ja tutkimuksia 1/2009. Kouvola. SOLVER palvelut Oy.

Nietosvuori, L. 2008. Luovat ja toiminnalliset menetelmät sosionomin työssä. Teoksessa Viinamäki, L. 2008. 14 puheenvuoroa sosionomien (AMK) asemasta Suomen hyvinvointiasiantuntijajärjestelmässä. Anjalankoski. Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu.

Opinto-opas 2005–2006. Pirkanmaan ammattikorkeakoulu.

Opinto-opas, 2009–2010. Tampereen ammattikorkeakoulu. www.tamk.fi. Luettu 4.12.2010.

Packalén, E. 27.4.2009. Kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen tutkimusotteen yhdistäminen. Kurssin Tutkimustyön perusteet luento. Pirkanmaan ammattikorkeakoulu, Pyynikintie. Tampere.

Sipilä, J. 1989. Sosiaalityön jäljillä. Helsinki. Painokaari Oy.

Sosiaalialan ammattikorkeakoulujen verkosto. 15.4.2010. Esitys sosiaalialan koulutusohjelman, sosionomi (AMK) -tutkinnon kompetensseista. (Proposal for competences of the Degree Programme in Social Services). www.sosiaaliportti.fi. Luettu 3.12.2010.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä. Tammi.

Vuorensyrjä, M., Borgman, M., Kemppainen, T., Mäntysaari, M. ja Pohjola, A. 2006. Sosiaalialan osaajat 2015. Sosiaalialan osaamis-, työvoima ja koulutustarpeiden ennakkointihanke (SOTENNA): loppuraportti. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Jyväskylä.

LIITTEET:

LIITE 1: Sähköpostiviesti haastatteluun suostuneille

Tervehdys,

Ja suurkiitos nopeasta reagoinnista facebook-viestiini ja suostumuksestasi haastatteluuni!

Tässä nyt olisi haastattelulomake kahdessakin muodossa: liitetiedostona ja itse viestiin kopioituna. Jos avaat liitteen Word-ohjelmaasi, voit lisätä siihen vastauksesi, tallentaa sen koneellesi ja laittaa taas minulle takaisin liitetiedostona. Jos taas et saa liitetiedostoa auki, voit valita sähköpostistasi toiminnon reply with history (tms. muotoiltuna) ja kirjoittaa vastauksesi suoraan viestiin. Olen itse niin tampo tietokoneiden kanssa, että selostan tässä monellekin päivänselviä juttuja, mutta eihän se vara venettä kaada...

Voisitko myös palautusviestissäsi mainita, suostutko mahdolliseen jatkohaastatteluun siinä tapauksessa, että minun on työtäni varten tehtävä täydentäviä kysymyksiä.

Iloa ja aurinkoa toivotellen,

Anu Virhiä

LIITE 2: 1 (3) Haastattelulomake sosionomeille

Hei,

Tällä haastattelulomakkeella kerätään aineistoa tekeillä olevaa opinnäytetyötä varten. Työni tarkoituksena on kartoittaa Pirkanmaan ammattikorkeakoulusta vuosina 2005 – 2009 valmistuneiden sosionomien (AMK) kokemuksia toiminnallisten työtapojen käytöstä sosiaalialan työssä. Koska kaikki vastaajat ovat nimenomaan ammattikorkeakoulusta valmistuneita sosionomeja, jätän tästä eteenpäin (AMK) – liitteen pois sanan sosionomi perästä.

Haastattelulla pyrin selvittämään sosionomien kokemuksia kolmesta näkökulmasta:

- Miten sosionomit määrittelevät itse käsitteen ”toiminnalliset työtavat”
- Millaisiksi sosionomit mieltävät omat valmiutensa käyttää toiminnallisia työtapoja ja mistä näitä valmiuksia on saatu
- Millaisissa tilanteissa ja millaisia toiminnallisia työtapoja sosionomit käyttävät asiakastyössään

Vastaukset käsitellään luottamuksellisesti, eikä opinnäytetyöstä voi saada selville vastaajien henkilöllisyystietoja. Haastattelut tuhotaan, kun työ on hyväksytty, eikä vastaajien nimiä tai yhteystietoja anneta eteenpäin.

TOIMINNALLISET TYÖTAVAT OSANA SOSIONOMIN (AMK) AMMATTIA

1. Vastaajan sukupuoli (alleviivaa oikea vaihtoehto)

1.mies 2.nainen

2. Mikä on ikäsi?

V. _____ vuotta

3. Minä vuonna aloitit sosionomiopintosi Pirkanmaan ammattikorkeakoulussa?

Vuonna _____

(jatkuu)

LIITE 2: 2 (3)

4. Minä vuonna valmistuit Pirkanmaan ammattikorkeakoulusta sosionomiksi?

Vuonna _____

5. Oletko työskennellyt valmistumisesi jälkeen sosiaalialan työtehtävissä (alleviivaa oikea vastaus)?

Olen työskennellyt En ole työskennellyt

6. Työskenteletkö tällä hetkellä sosiaalialan työtehtävissä (alleviivaa oikea vastaus)?

Kyllä työskentelen En työskentele

7. Millä tehtävänimikkeellä työskentelet?

(Jos et tällä hetkellä ole sosiaalialan työssä, mutta olet aiemmin ollut, voit vastata tähän ja tuleviin kysymyksiin aiemman työkokemuksesi pohjalta.)

V. _____

8. Kuvaile lyhyesti työtäsi (asiakaskuntasi, keskeisimmät työtehtäväsi).

V.

9. Miten määrittelisit käsitteen "toiminnalliset työtavat"?

V.

10. Käytätkö toiminnallisia työtapoja työssäsi (alleviivaa oikea vastaus/oikeat vastaukset)?

Päivittäin Viikoittain Satunnaisesti/ Kertaluontoisesti En
ollenkaan

11. Jos vastasit kyllä kohtaan Päivittäin, kuvaile jotain tilannetta/tilanteita, jossa käytät toiminnallisia työtapoja päivittäin (millainen menetelmä, kenen kanssa, minkälaisin tavoittein).

V.

(jatkuu)

LIITE 2: 3 (3)

12. Jos vastasit kyllä kohtaan Viikoittain, kuvaile jotain tilannetta/tilanteita, jossa käytät toiminnallisia työtapoja viikoittain (millainen menetelmä, kenen kanssa, minkälaisin tavoittein).

V.

13. Jos vastasit kyllä kohtaan Satunnaisesti/Kertaluontoisesti, kuvaile tilannetta/tilanteita, jossa olet käyttänyt toiminnallisia työtapoja kertaluontoisesti tai ajoittain (millainen menetelmä, kenen kanssa, minkälaisin tavoittein).

V.

14. Miten itse arvioisit valmiuksiasi käyttää toiminnallisia työtapoja osana asiakastyötäsi?

V.

15. Mistä koet saaneesi valmiuksia toiminnallisten työtapojen käyttöön?

V.

16. Mitä toiminnallisia työtapoja on jäänyt mieleesi sosionomikoulutuksesta?

Käytätkö näitä menetelmiä työssäsi?

V.

17. Haluatko mainita jotain muuta aiheeseen liittyvää? Sana on vapaa...

V.

Kiitokset vastauksistasi ja iloista keväänjatkoa!